

Sportinfrastructuur in Nederland

Quicksan sportaccommodaties en sportorganisaties

in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

**Remco Hoekman
Dorine Collard
Astrid Cevaal**

© *W.J.H. Mulier Instituut*
's-Hertogenbosch, mei 2011

*W.J.H. Mulier Instituut
Centrum voor sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek*

*Postbus 188
5201 AD 's-Hertogenbosch*

*t 073-6126401
f 073-6126413
e info@mulierinstituut.nl
i www.mulierinstituut.nl*

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1. Inleiding	9
1.1 Aanleiding	9
1.2 Doelstelling	9
1.3 Definities: hardware en orgware	10
1.4 Onderzoeksmethoden	10
1.5 Leeswijzer	12
2. Literatuurverkenning	13
2.1 Sportaccommodaties en sportdeelname	13
2.1.1 Sportdeelname en beweeggedrag	14
2.1.2 Aantrekkingskracht van een sportaccommodatie	16
2.2 Conclusies	19
3. Gegevens sportinfrastructuur	21
3.1 Vakbladen	21
3.2 Accommodaties	21
3.2.1 CBS	22
3.2.2 Sportatlas	23
3.2.3 Planbureau voor de Leefomgeving	24
3.2.4 Kenniscentrum Recreatie	24
3.2.5 NOC*NSF	24
3.2.6 ISA Sport	24
3.2.7 Sportbonden	26
3.2.8 Provinciale sportraden	27
3.2.9 Foundations	27
3.2.10 Brancheorganisaties	28
3.3 Gebruikers: organisaties	30
3.3.1 Sportverenigingen	30
3.3.2 Onderwijsorganisaties	31
3.4 Gebruikers: burgers	32
3.4.1 OBiN	32
3.4.2 AVO	33
3.4.3 TBO	34
3.4.4 SportersMonitor	35
3.4.5 NSO	35
3.4.6 Eurobarometer	36
3.4.7 RSO	37
3.4.8 Overview burgerbevragingen	37
3.5 Conclusies	39
4. Gebruik van gegevens sportinfrastructuur	41
4.1 Beleidsorganisaties	41
4.1.1 NISB	41
4.1.2 VSG	42

4.1.3	NOC*NSF	42
4.1.4	Ministerie van OCW	43
4.2	Sportbonden	44
4.3	Gemeenten	45
4.4	Burgers	46
4.5	Conclusies	47
5.	Kennis over sportinfrastructuur	49
5.1	Gebruik van accommodaties door de bevolking	49
5.2	Gebruik van accommodaties door organisaties	51
5.3	Staat, toegankelijkheid en locatie van accommodaties	52
5.4	Belang van sportorganisaties	53
5.5	Accommodatiebehoefte nu en in de toekomst	53
5.6	Kennislacunes	54
6.	Conclusies en onderzoeksaanbevelingen	57
	Referenties	63
	Bijlage: Sportbonden en accommodaties	69

Samenvatting

Tijdens het Wetgevingsoverleg van 7 december 2009 heeft de Tweede Kamer gevraagd om een nulmeting die inzicht geeft in de stand van zaken ten aanzien van (breedte)sportaccommodaties en –faciliteiten op wijkniveau. De nulmeting was ingegeven door onzekerheden die bestonden over de bereikbaarheid van de sport. Bij de Tweede Kamer was de indruk ontstaan dat sportfaciliteiten naar de rand van de stad werden verplaatst, de (groene) ruimte voor sport in de stad was afgenomen en het sportaanbod in landelijke gebieden was verschaald.

Het W.J.H. Mulier Instituut heeft in opdracht van het Ministerie van VWS deze nulmeting ('quickscan') uitgevoerd. Deze quickscan geeft op basis van een literatuurstudie, verkenning van gegevensbestanden en gesprekken met gemeenten, sportbonden en beleidsorganisaties een overzicht van de huidige kennis over sportaccommodaties, sportorganisaties en accommodatiegebruik van burgers, alsmede van de thans aanwezige kennislacunes.

Op basis van de beschikbare gegevensbestanden en publicaties over sportaccommodaties en sportorganisaties is ingegaan op de volgende vragen:

- Hoe is de staat van sportaccommodaties in Nederland?
- Hoe toegankelijk zijn sportaccommodaties?
- In hoeverre zijn sportaccommodaties aanwezig in wijken?
- Vormt een tekort aan/ de afstand tot accommodaties een belemmering voor sportdeelname?
- Wat is de rol van sportorganisaties en welke knelpunten kennen de sportorganisaties?
- Is er een tekort aan accommodaties of valt te verwachten dat deze in de toekomst ontstaan?

De sportaccommodaties in Nederland zijn niet op één centrale plek volledig geregistreerd, zoals in andere landen (zoals Engeland en Frankrijk) wel gebeurt. Gemeenten hebben zicht op de eigen accommodaties maar deze kennis wordt niet landelijk gebundeld. Sportbonden hebben informatie over de accommodaties waar hun verenigingen gebruik van maken, vooral wat betreft de buitensport, maar maken deze niet openbaar toegankelijk. Daarnaast bieden de gegevens van CBS en Sportatlas een overzicht van een groot deel van de sportaccommodaties in Nederland, maar dit overzicht is niet dekkend of infrequent. Gegevens over de *kwaliteit* van de voorzieningen zijn alleen op lokaal niveau of bij de sportbonden bekend. Ditzelfde geldt voor een groot deel van de gegevens over de *toegankelijkheid* van de accommodaties.

Sporters maken voor de sportbeoefening het meest gebruik van de openbare weg, gevolgd door het overdekte zwembad en het fitnesscentrum. Over sportmogelijkheden in de openbare ruimte – zoals wandel-, fiets- en vaarroutes – is kennis voorhanden binnen de recreatiesector zoals bij het kenniscentrum Recreatie en bij de ANWB. De sportsector maakt hier nog weinig gebruik van.

Uit de literatuurstudie en uitkomsten van burgerbevragingen blijkt dat de kwaliteit van de accommodatie, de sportorganisatie en (sociale) veiligheid van belang is voor de keuze voor een sportvoorziening. De afstand tot de accommodatie blijkt minder van belang te zijn, gegeven de goede sportinfrastructuur in Nederland. Nederland noteert in Europees verband de hoogste tevredenheid van burgers over sport- en beweegmogelijkheden in de buurt. Dit neemt niet weg dat de locatie van sportaccommodaties van belang kan zijn voor gebruik door het onderwijs en

dat een (kwalitatief hoogwaardige) sportaccommodatie in de wijk een barrière om te gaan sporten weg kan nemen voor minder intrinsiek gemotiveerde burgers.

Voor behoefteberekeningen voor de sport wordt door de gemeenten uitgegaan van de planningsnormen uit het handboek sportaccommodaties gekoppeld met de ledenaantallen van de verenigingen. Bij toekomstprognoses zijn de bevolkingsprognoses voor de gemeente leidend (met als gevolg verwachte toenemende behoefte in steden). Landelijk zijn tevens verschillende doorrekeningen verricht van de ruimtebehoefte voor sport. Veelal is bij deze berekeningen een evenwicht in vraag en aanbod op dit moment het uitgangspunt. Afhankelijk van de aannames (wel of geen stijging in sportdeelname of verschuivingen in populariteit van sporttakken) tonen deze doorrekeningen van de ruimtebehoefte voor sport verschillende uitkomsten. Het is nog onduidelijk in hoeverre dergelijke voorspellingsmodellen aansluiten bij actuele ontwikkelingen in de sport (toename fitness en ongeorganiseerde sport). Het is wenselijk om te bezien in hoeverre voorspellingen uit het verleden accuraat zijn geweest, zodat hier lering uit kan worden getrokken voor meer gefundeerde toekomstprognoses voor de ruimte voor sport.

Uit de quickscan blijkt dat er vele bronnen voor gegevens over sportaccommodaties en sportorganisaties zijn, wat resulteert in een grote versnippering van kennis. Mede door de versnippering ontbreekt een totaaloverzicht van sportaccommodaties en sportorganisaties in Nederland. Organisaties houden er hun eigen van elkaar verschillende overzichten op na, hetgeen bij gebruikers voor verwarring zorgt. Het op een toegankelijke wijze bij elkaar brengen van de gegevens is mede door uiteenlopende belangen een lastige aangelegenheid, maar desalniettemin waardevol en theoretisch mogelijk. Andere Europese landen laten zien dat een nationale database voor sportaccommodaties te realiseren is en haar waarde heeft voor beleidsontwikkeling en -evaluatie.

Gebruiksgegevens van accommodaties worden evenmin centraal gecoördineerd verzameld. Dit is vooral het resultaat van het ontbreken van één accommodatiemonitor. Bevraging over sportaccommodaties, zowel de aanwezigheid ervan als het gebruik ervan, is vaak onderdeel van een groter onderzoek waardoor concessies worden gedaan aan de omvang van de accommodatievragen. Of het betreft een specifiek klanttevredenheidsonderzoek dat niet te vergelijken is met onderzoeken in andere gemeenten. Daarnaast is de commercialisering van de sport en de gescheiden werelden van onderwijs en sport debet aan de versnippering van de informatie over sportaccommodaties. Het inzicht van de sportsector op landelijk niveau in accommodaties en organisaties uit de commerciële sector (o.a. fitnesscentra) en de schoolsportaccommodaties is beperkt.

Ten aanzien van sportorganisaties speelt de Verenigingsmonitor, een project van het Mulier Instituut in samenwerking met NOC*NSF, landelijk en lokaal een belangrijke rol. Beleidsorganisaties gebruiken de kennis uit de monitor om ondersteuning te bieden aan de sportorganisaties en in te spelen op ontwikkelingen. Gemeenten gebruiken een lokale Verenigingsmonitor steeds meer als instrument om verenigingen in beeld te krijgen die in staat zouden zijn om een rol te vervullen in de uitvoering van het gemeentelijk sportbeleid. Met de nieuwe beleidsdoelstellingen rondom veilig sporten in de buurt zal het belang van kennis over sportaanbieders op lokaal niveau toenemen.

Beleidspartijen zoals NISB, NOC*NSF en VSG, geven aan dat de huidige landelijke onderzoeken vooral een beschrijvende functie hebben en maar beperkt aansluiten bij de meer

beleidsmatige en beheersmatige kennisvragen van de partijen in het veld. Overeenkomstige uitkomsten zijn eerder opgetekend in de Kennisagenda (Breedveld e.a., 2010) en het Sectorplan sportonderzoek en onderwijs (van Veldhoven & van Vught Tijssen, 2010). Het gaat om vraagstukken ten aanzien van aanleg en onderhoud, verzelfstandigen, multifunctioneel gebruik van voorzieningen en het inrichten van het tariefstelsel. Daarnaast zijn succesvolle business cases van sportaccommodaties gewenst evenals een antwoord op de vraag: wat maakt nu een sportaccommodatie succesvol?

Verder wordt geconstateerd dat in relatie tot de ruimte voor sport vooral reactief en probleemoplossend wordt gewerkt. Er moet een duidelijke behoefte zijn alvorens accommodaties worden gepland. Met een goed voorspellingsmodel en een sportieve ruimtenorm zou meer proactief beleid kunnen worden gemaakt. De eerder genoemde landelijke database kan bijdragen aan kengetallen ten aanzien van sportaccommodaties, planningsnormen voor sportieve ruimte op lokaal en regionaal niveau en aan benchmarking.

Op basis van de 'quickscan' wordt geconcludeerd dat behoefte is aan meer specifieke en (centraal) gebundelde kennis over sportinfrastructuur om antwoord te geven op de beheersmatige- en planningsvraagstukken over sportaccommodaties. Als gevolg hiervan zijn op basis van deze 'quickscan' sportinfrastructuur onderzoeksaanbevelingen geformuleerd die bij kunnen dragen aan het voorzien in deze kennisbehoefte. Hierin wordt onder andere aandacht gevraagd voor de bundeling van accommodatiegegevens, het genereren van voor beleid bruikbare kengetallen, de ontwikkeling van een voorspellingsmodel en een sportieve ruimtenorm, beter bundelen en verspreiden van kennis over beleids- en beheersmatige vraagstukken (verzelfstandiging, multifunctioneel gebruik), alsmede het ontwikkelen van tools voor de segmentering van sportorganisaties voor een mogelijke uitvoerende rol bij het 'veilig sporten in de buurt'.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Tijdens het Wetgevingsoverleg van 7 december 2009, heeft de Tweede Kamer gevraagd een nulmeting uit te voeren die inzicht geeft in de stand van zaken ten aanzien van (breedte)sportaccommodaties en –faciliteiten op wijkniveau (Tweede Kamer, 2009). Deze nulmeting dient als startpunt om te komen tot een monitoring van accommodaties in Nederland. De resultaten van de nulmeting en de monitor moeten mede richting geven aan het toekomstige accommodatiebeleid en bijdragen aan het behalen van de Olympische ambitie; een sportdeelname van 75 procent.

De nulmeting was ingegeven door onzekerheden die bestonden over de bereikbaarheid van de sport mede als gevolg van de indruk die heerste dat sportfaciliteiten naar de rand van de stad verplaatsten en dat de groene ruimte (trapveldjes) in de stad afnam. Vooralsnog is onduidelijk in hoeverre de sport bereikbaar en toegankelijk is en wat voor accommodaties en hoeveel accommodaties nodig zijn om sport dichtbij en in de buurt mogelijk te maken, nu en in de toekomst. Daarnaast werd hardop afgevraagd of de hoeveelheid en staat van accommodaties voor de breedtesport wel van een voldoende niveau was om de gestelde groeiambities uit het Olympisch Plan te kunnen realiseren.

Het belang van aandacht voor sportaccommodaties wordt door het huidige kabinet onderstreept in het regeerakkoord VVD-CDA ‘Vrijheid en Verantwoordelijkheid’ (2010: 20). “Sport in alle wijken is goed voor de gezondheid, maar ook voor de veiligheid. [...] Het kabinet zal met de VNG bevorderen hoe sport en sportvoorzieningen bij wijkplannen een integraal onderdeel kunnen worden van het verbeteren van de leefbaarheid”.

Naast het belang van een nulmeting voor accommodaties wordt door de Tweede Kamer belang gehecht aan de rol die sportorganisaties, en dan vooral sportverenigingen, kunnen spelen bij het benutten van accommodaties. Sportverenigingen spelen een belangrijke rol op lokaal niveau en zijn een belangrijke maatschappelijke partner voor het realiseren van de breedtesportambities uit het Olympisch Plan. Omdat we vermoeden dat de organisatiekant ook van belang is voor het gebruik van accommodaties, hebben we deze ook nadrukkelijk meegenomen in het onderzoek. Tevens sluit de aandacht voor zowel sportaccommodaties als sportorganisaties aan bij de beleidsdoelstellingen van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport met betrekking tot het ‘veilig sporten in de buurt’ (Ministerie van VWS, 2011).

Met de nulmeting wordt beoogd een overzicht te geven van de in Nederland verzamelde informatie over sportaccommodaties en sportorganisaties, de toegankelijkheid van deze informatie en de kennis die uit deze informatie kan worden ontleend, waarbij specifieke aandacht is voor de eventuele samenhang tussen sportaccommodaties, sportorganisaties en sportdeelname. Tevens wordt bezien in hoeverre de informatie gebruikt wordt en welke aanvullende kennisvragen bij belanghebbenden aanwezig zijn. Inzet van de nulmeting of quickscan is om te achterhalen welke kennis, informatie en onderzoeken beschikbaar zijn en waar aanvullend onderzoek nodig is om de mogelijke relatie tussen sportaccommodaties – sportorganisaties – sportdeelname aan te tonen.

1.2 Doelstelling

Deze ‘quickscan’ sportaccommodaties en sportorganisaties heeft tot doel inzicht te krijgen in bestaande gegevens over sportaccommodaties en sportorganisaties en tevens om de lacunes in de dataverzameling in beeld te brengen. De quickscan biedt daarnaast handreikingen voor

vervolgonderzoek om de mogelijke relatie tussen sportaccommodaties – sportorganisaties – sportdeelname vorm te geven. Tevens geeft het inzicht in randvoorwaarden voor optimale benutting van sportaccommodaties of aanknopingspunten voor vervolgonderzoek op dit terrein.

Naast het verkrijgen van een overzicht van de beschikbare gegevens over sportaccommodaties en sportorganisaties en wijzen om de gegevens beter te ontsluiten, is het streven om te komen tot een antwoord op de volgende landelijke vragen:

- Hoe is de staat van sportaccommodaties in Nederland?
- Hoe toegankelijk zijn sportaccommodaties?
- In hoeverre zijn sportaccommodaties aanwezig in wijken?
- Vormt een tekort aan/ de afstand tot accommodaties een belemmering voor sportdeelname?
- Wat is de rol van sportorganisaties en welke knelpunten kennen de sportorganisaties?
- Is er een tekort aan accommodaties of valt te verwachten dat deze in de toekomst ontstaan?

Tot slot is invulling gegeven aan de opdracht te komen tot suggesties voor vervolgonderzoek naar sportinfrastructuur en sportdeelname en suggesties voor toekomstig accommodatiebeleid.

1.3 Definities: hardware en orgware

In het kader van sportaccommodaties en sportorganisaties wordt ook wel gesproken van hardware en orgware. Voor een goede interpretatie van deze begrippen en een duidelijke afbakening hebben we deze begrippen nader gedefinieerd. Het vermoeden bestaat dat de relatie tussen sportdeelname en sportaccommodaties niet alleen afhangt van de sportaccommodatie op zich, maar ook van de partijen die daar het aanbod verzorgen. In meer recente literatuur komen we dan ook vaak het onderscheid tussen de accommodatie zelf, de aanbieders op deze accommodatie en het activiteitenaanbod tegen (Cevaal e.a., 2010; Breedveld, Romijn & Cevaal 2009). Bij het onderzoek naar de invloed van speelveldjes, zoals Krajicek Playgrounds en Cruyff Courts, wordt in dit kader vaak gesproken van hardware, software en orgware. De hardware wordt in alle onderzoeken gedefinieerd als de accommodatie zelf. De vaste zaken zoals de ondergrond, de omheining, de belijning enzovoort. Software en orgware zijn termen die minder eenduidig worden gedefinieerd en ze worden ook niet noodzakelijkerwijs beiden gebruikt. In dit onderzoek ligt de nadruk op sportaccommodaties en sportorganisaties, waardoor gekozen is voor orgware in plaats van software. Dit heeft geleid tot de volgende definities:

- *'Hardware'* is 'de fysieke sportaccommodatie, een accommodatie die volgens de regels van de sport geschikt is gemaakt voor gebruik door sporters en sportorganisaties voor de beoefening van één of meerdere sporten'.
- *'Orgware'* is 'de sportorganisaties en hun activiteitenaanbod en begeleiding van de sportbeoefening'.
- *'Sportinfrastructuur'* is 'de combinatie van hardware en orgware oftewel sportaccommodaties en sportorganisaties'.

1.4 Onderzoeksmethoden

De quickscan sportaccommodaties bestaat uit vier onderdelen. Allereerst een literatuurverkenning van de relatie tussen hardware – orgware – sportdeelname. Ten tweede een verkenning van de bestaande databronnen ten aanzien van sportaccommodaties (en voor zover

mogelijk sportaanbieders) en sportdeelname. Ten derde een bundeling van de kennis uit deze bestaande databronnen om vragen omtrent hardware – orgware – sportdeelname te kunnen beantwoorden en vast te stellen welke vragen met de bestaande data niet beantwoord kunnen worden. Tot slot zijn gemeenten geraadpleegd en zijn onderzoeken onder gemeenten nader bekeken om te analyseren hoe toegankelijk informatie is voor de burger en in hoeverre beleidsambtenaren gebruik maken van accommodatiegegevens en of een aanvullende behoefte voor gegevens aanwezig is.

Literatuurverkenning

Voor een brede literatuurstudie is gebruik gemaakt van wetenschappelijke internationale tijdschriften uit verschillende beleidsvelden, waaronder gezondheid en stedelijke ontwikkeling. Daarnaast is de nationale literatuur nader bekeken, waaronder de uitkomsten van het wetenschappelijke meerjarenprogramma van het Mulier Instituut met betrekking tot sportdeelname en sportinfrastructuur en de eerdere programmalijn ‘Sport en Ruimte’.

Verkenning gegevensbestanden

Bij de verkenning van bestaande gegevens is allereerst op landelijk niveau gekeken en afhankelijk van de uitkomsten naar een kleiner schaalniveau toegewerkt. Hierbij is onder andere gebruik gemaakt van gegevensbronnen van het SCP, CBS, TNO en het Mulier Instituut. Ook is er aandacht voor inventarisaties die ten behoeve van het ‘Platform Sport, Bewegen en Onderwijs’ zijn uitgevoerd en de gegevens die beschikbaar zijn bij beleidsorganisaties als NISB en VSG, alsmede de gegevens die bij sportbonden beschikbaar zijn en middels ‘clubzoekers’ voor bijvoorbeeld hockey en voetbal worden ontsloten. Daarnaast is er aandacht voor databases van sportorganisaties die onder andere voorhanden zijn bij NOC*NSF en de verkennende activiteiten die worden verricht door het bureau van het Olympisch Vuur. Bij deze inventarisatie gaat het vooral om wat voor gegevens deze databronnen bevatten.

Bundelen van kennis

De volgende stap is het samenbrengen van de kennis uit de geïnventariseerde gegevensbestanden en het verrichten van enkele verkennende secundaire analyses op openbare databestanden. Op basis hiervan is geprobeerd antwoord te geven op vragen als: welke accommodaties zijn er, hoeveel accommodaties zijn er, in hoeverre wordt er gebruik gemaakt van accommodaties en door wie en waar zijn deze accommodaties gesitueerd? Aangezien dit onderzoek een quickscan betreft, worden soms alleen mogelijkheden gesignaleerd voor het uitdiepen van kennisvragen of gegevensbestanden, die in vervolgonderzoek een plek kunnen krijgen.

Behoeft accommodatiegegevens

Het onderzoek is gecomplementeerd met het bevragen van beleidspartijen en gemeenten over het gebruik van de accommodatiegegevens en de behoefte aan aanvullende informatie over accommodaties en organisaties. Hiervoor zijn interviews gehouden met beleidspartners en met drie gemeenten, waarvan één in een kleine gemeente (tot 25.000 inwoners), één in een middelgrote gemeente (tot 85.000 inwoners) en één in een G4 gemeente. Daarnaast is kennisgenomen van recente onderzoeken naar coalitieprogramma’s bij gemeenten (Hoekman & Gijbers, 2010) en lokaal sportbeleid bij gemeenten (Van der Werff & Hoekman, 2011). Bij de gemeenten is niet alleen gesproken met de beleidsambtenaar sportaccommodaties maar is tevens vanuit het perspectief van de burger (op zoek naar sportaanbod) bekeken of in de huidige

databases antwoorden geboden worden voor de vragen die zij hebben en of deze informatie dan ook toegankelijk is voor de betreffende gebruiker.

1.5 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt op basis van een literatuurstudie een overzicht gegeven van de rol van sportaccommodaties en sportorganisaties en het belang van adequate gegevens op dit terrein. In hoofdstuk 3 volgt een weergave van de in Nederland beschikbare gegevens over sportaccommodaties en sportorganisaties. Hierbij wordt een overzicht gegeven van gegevensbestanden over accommodaties, de organisaties die gebruik maken van accommodaties en bevragingen van burgers over de sportinfrastructuur. In hoofdstuk 4 wordt een beschrijving gegeven van de beleidsmatige toepassing van accommodatiegegevens. In hoofdstuk 5 wordt de kennis die te ontleen is uit de verschillende gegevensbestanden samengebracht en beschreven. In het slothoofdstuk, hoofdstuk 6, wordt in het licht van de genoteerde beleidsvragen en het huidige kennisniveau een voorstel gedaan voor een onderzoeksagenda sportinfrastructuur.

2. Literatuurverkenning

Het stimuleren van de sportdeelname vormt vanaf de jaren vijftig al een onderdeel van het gemeentelijk beleid (Van Bottenburg, 1995). In het begin vanwege de voordelen voor de hygiëne en volksopvoeding, later vanwege leefbaarheid, sociale cohesie, integratie, gezondheid enzovoort (Hoekman & van der Poel, 2009). De uitwerking van het sportstimuleringsbeleid werd veelal gezocht in het mogelijk maken van sportdeelname door het accommoderen en faciliteren van de sport. Sportaccommodaties hebben zodoende altijd een belangrijke plek ingenomen in het gemeentelijk sportbeleid. Ook nu nog vormen de investeringen in sportaccommodaties het grootste deel van de sportbegroting. Van het gemeentelijk budget wordt 85 tot 90 procent besteed aan sportaccommodaties. Het aanbieden van sportaccommodaties is voor de gemeente daarmee nog altijd het voornaamste instrument van sportstimulering.

Gemeenten faciliteren de sport. Niet alleen door het bouwen en exploiteren van sportaccommodaties, maar ook door het tegen sociale tarieven beschikbaar stellen van deze accommodaties. Hoewel alle gemeenten sportaccommodaties aanbieden met de gedachte dat hiermee de sportdeelname wordt gestimuleerd, is het maar de vraag of het bouwen van sportaccommodaties bijdraagt aan sportstimulering. Aan de ene kant klinkt het logisch dat er geen sportbeoefening plaatsvindt als er geen accommodatie voorhanden is, maar aan de andere kant kan gesteld worden dat de burgers creatief genoeg zijn om zichzelf te organiseren en de openbare ruimte te benutten of met andere partijen tot overeenstemming te komen om een locatie te gebruiken voor sportbeoefening. Er waren immers ook eerst sportverenigingen die op boerenland en braakliggende terreinen sportwedstrijden organiseerden alvorens gemeenten sportaccommodaties gingen aanleggen (Van Bottenburg, 1995). Evenzo zijn er nu tal van voorbeelden van ongeorganiseerde sportbeoefening of sportbeoefening in commerciële of niet-gemeentelijke accommodaties, met fitness en hardlopen als snelst stijgende sporten van de afgelopen jaren (Breedveld e.a., 2008). De relatie tussen sportdeelname en sportaccommodaties is daarom wellicht niet zo evident als vaak wordt verondersteld.

In dit hoofdstuk beschrijven we op basis van nationale en internationale literatuur in hoeverre sportaccommodaties en sportdeelname met elkaar verbonden zijn en bezien we met welk resultaat gemeenten sportaccommodaties inzetten voor sportstimulering.

2.1 Sportaccommodaties en sportdeelname

Discussies over sportdeelname en sportaccommodaties hebben zich in Nederland vooral afgespeeld rondom de bepaling van planningsnormen voor buitenvelden en draagvlakcijfers voor de binnensport. Deze planningsnormen zijn vervat in het handboek sportaccommodaties van ISA sport en NOC*NSF en kennen het aantal teams als uitgangspunt voor de berekening van de maximale bespeelbaarheid en inplanbaarheid van een veld. Voor het draagvlakcijfer wordt uitgegaan van planologische kengetallen die een bandbreedte aangeven voor het benodigd aantal sporthallen. Hierbij wordt uitgegaan van minimaal 1 sporthal per 20.000 inwoners en maximaal 1 sporthal per 15.000 inwoners.

Het onderzoek naar de relatie tussen sportaccommodaties en sportdeelname staat evenwel nog in de kinderschoenen. Meer is bekend over de relatie tussen beweegvriendelijke omgeving en het beweeggedrag (zie bijvoorbeeld: De Vries, 2009; Bakker e.a., 2008; Sallis e.a., 1996; Rodriguez e.a., 2006;). Een uitzondering is overigens het onderzoek naar de invloed van playgrounds en de inrichting van de openbare ruimte op het beweeggedrag (De Vries, 2009; Van Lindert e.a., 2009; Bakker e.a., 2008; Breedveld e.a., 2009; Cevaal e.a., 2010). Uit deze

onderzoeken komt naar voren dat de nabijheid en kwaliteit van de playgrounds en andere openbare speelplekken een belangrijke rol speelt bij de mate en intensiteit van het gebruik van deze ruimten.

Voor een beter inzicht in de relatie tussen sportaccommodaties en sportdeelname baseren we ons in dit rapport, vanwege het beperkte onderzoek op dit terrein in Nederland, voornamelijk op internationale literatuur.

2.1.1 Sportdeelname en beweeggedrag

In Europa is vooral in Scandinavië en Duitsland onderzoek gedaan naar de relatie tussen sportdeelname en accommodaties. In een vergelijkend onderzoek in Finland en Duitsland komen Ståhl e.a. (2002) tot de conclusie dat de Finnen meer tevreden zijn over de mogelijkheden om te sporten en beter geïnformeerd zijn over de programma's en mogelijkheden. Daarnaast heeft Finland de meeste binnensportaccommodaties (met uitzondering van overdekte zwembaden) en sportvelden per inwoner en het meest uitgebreide 'Sport for All' beleid. Ståhl e.a. (2002) concluderen op basis van hun onderzoek dat er een relatie is tussen de beleidsoriëntatie, aanwezigheid van sportfaciliteiten en de sportdeelname. In Denemarken en Noorwegen is inzicht in de spreiding van accommodaties en worden kengetallen, zoals aantal sportaccommodaties per inwoner, gebruikt om voor gemeenten en regio's vergelijkende analyses te verrichten waarbij het accommodatieniveau en de sportdeelname nader wordt bekeken (Rafoss & Troelsen, 2010). Op basis van hun gegevens stellen Rafoss en Troelsen (2010) vast dat er geen algemene correlatie is tussen het accommodatieniveau en het sportdeelname percentage. Wel concluderen ze dat er een duidelijk verschil in aanbod van accommodaties per inwoner is tussen de rurale en urbane gebieden. De inwoners van urbane gebieden hebben minder accommodaties per inwoner tot hun beschikking dan de inwoners van rurale gebieden. In Denemarken bieden rurale gebieden de inwoners vaak vijf tot zes keer de sportruimte die in urbane gebieden per inwoner beschikbaar is. Wanneer Rafoss en Troelsen (2010) de relatie nader bekijken voor specifieke sporttakken, constateren zij wel significante verschillen in sportdeelname. In de gebieden waar sporthallen aanwezig zijn, constateren ze een grotere sportdeelname van volwassenen aan handbal en badminton in vergelijking met gebieden waar een onvoldoende dekking van sporthallen wordt aangetroffen. In Duitsland constateren Wicker e.a. (2009), in hun analyses voor de stad van Stuttgart, ongeacht sociaal-economische achtergrond, een effect van de beschikbaarheid van sportfaciliteiten op het sportgedrag. De beschikbaarheid en toegankelijkheid van sportfaciliteiten en de mogelijkheden om lichamelijk actief te zijn in de openbare ruimte lijken hiermee in Stuttgart wel relevant voor de sportdeelname.

In Australië werd eveneens een verband gevonden tussen een hoger accommodatieniveau en gebruik van sportaccommodaties (Giles-Corti & Donovan, 2002). Na controle voor achtergrondkenmerken bleek echter niet voor alle type faciliteiten een sterk verband te bestaan tussen afstand tot accommodaties en gebruik van accommodaties. Bij sportparken, sporthallen en fitnesscentra is geen sterk verband tussen gebruik en nabijheid, waar dit voor tennisbanen, zwembaden, golfbanen, publieke ruimte (parken, playgrounds en dergelijke), rivieren en het strand wel het geval is. Desalniettemin is de algehele conclusie dat toegankelijke sportaccommodaties van groot belang zijn voor het gebruik van accommodaties, en dat daarmee de toegankelijkheid van accommodaties een belangrijk onderdeel is bij het stimuleren van sportdeelname.

In de Verenigde Staten wordt ook bewijs gevonden voor een positieve invloed van sportfaciliteiten. De inwoners van wijken met sportaccommodaties bewegen vaker intensief dan

de inwoners van wijken zonder sportaccommodaties (Lee & Moudon, 2008). Intensief bewegen heeft vaak betrekking op een sportactiviteit, waardoor gesteld kan worden dat sportaccommodaties in dit geval de sportdeelname stimuleren.

In een review van Limstrand (2008), waarbij wereldwijd beschikbaar onderzoek is meegenomen (met uitzondering van de hierboven beschreven onderzoeken) wordt ook bewijs geleverd voor een positieve correlatie tussen lichaamsbeweging en de aanwezigheid van sportfaciliteiten in de buurt. In negen studies die in zijn review worden besproken is er slechts één die geen positieve correlatie vermeldt tussen beweeggedrag en de aanwezigheid van sportaccommodaties. Maar hierbij moet wel worden aangetekend dat deze studies zijn gebaseerd op eigen interpretatie van aanwezigheid van accommodaties door respondenten en niet op basis van gegevens over locaties van sportaccommodaties. Het is dan ook goed mogelijk dat de groep die niet actief is wel accommodaties in de buurt heeft maar hier niet van op de hoogte is omdat men weinig interesse heeft in sport.

Verschillen in accommodatievoorkeuren

De invloed van een sportfaciliteit op de sportdeelname is ook afhankelijk van het type accommodatie en de sportvoorkeuren van de wijkbewoners. Bevolkingsgroepen kennen een verschillende interesse voor sporttakken en deels hieraan gerelateerd een verschillend accommodatiegebruik. Onder andere Liu, Taylor & Shibli (2009) stellen vast dat op basis van achtergrondkenmerken er verschillende voorkeuren voor type accommodaties bestaan. Verschillen in accommodatievoorkeur, resulterend in een verschillend accommodatiegebruik zijn ook in Nederland zichtbaar. Later in dit rapport wordt op basis van landelijke data inzicht verschaft in de verschillen in accommodatiegebruik tussen bevolkingsgroepen.

Aandacht voor achterstandsgroepen

Naast het bovenstaande vinden we vooral literatuur die zich richt op lage status wijken en groepen die weinig deelnemen aan sport in relatie tot het accommodatieniveau. Sallis e.a. (1996) en Gordon-Larsen e.a. (2006) geven aan dat meer en kwalitatief betere sportfaciliteiten aanwezig zijn in de hoge status wijken waar de sportdeelname hoger is door de aanwezigheid van onder andere hoger opgeleiden en hogere inkomensgroepen. Daarnaast bestaan er minder mogelijkheden om te sporten in lage status wijken. Zo stellen Sallis e.a. (1996) dat de afwezigheid van sportfaciliteiten in lage status wijken een verklaring biedt voor de verschillen in sportdeelname. Gordon-Larsen e.a. (2006) zien in het uitbreiden en kwalitatief verbeteren van de faciliteiten in lage status wijken een mogelijkheid om de lichamelijke activiteit, waaronder sportdeelname, in deze wijken te vergroten. In overeenstemming met deze bevindingen concluderen Humbert e.a. (2006) dat met name voor jeugd uit lagere sociaal-economische groepen, omgevingsfactoren van belang zijn voor hun lichamelijke activiteit. In hun kwalitatieve studie vinden ze vier factoren die veel belangrijker zijn voor de jeugd uit de lagere sociaal-economische groepen dan voor de jeugd uit de hogere sociaal-economische groepen. Deze factoren zijn (1) nabijheid van faciliteiten, (2) de kosten van deze faciliteiten en aangeboden programma's, (3) de kwaliteit van de faciliteiten en (4) de veiligheid. Dat deze factoren vooral een rol spelen bij de lagere sociaal-economische groepen is mogelijk het gevolg van verschillen in bereidheid of mogelijkheden van ouders om kinderen te laten sporten. Al wordt in de onderzoeken vaak aangenomen dat verschillen het gevolg zijn van minder mogelijkheden en kwalitatief mindere accommodaties en niet van een lagere intrinsieke motivatie. Er is echter ook onderzoek dat aantoont dat gemeenten veelal sportvelden en sportzalen aanbieden in de lage status wijken, terwijl meer geprivatiseerde accommodaties, zoals tennisbanen en hockeyvelden, of commerciële sportfaciliteiten vaak de koopkracht volgen

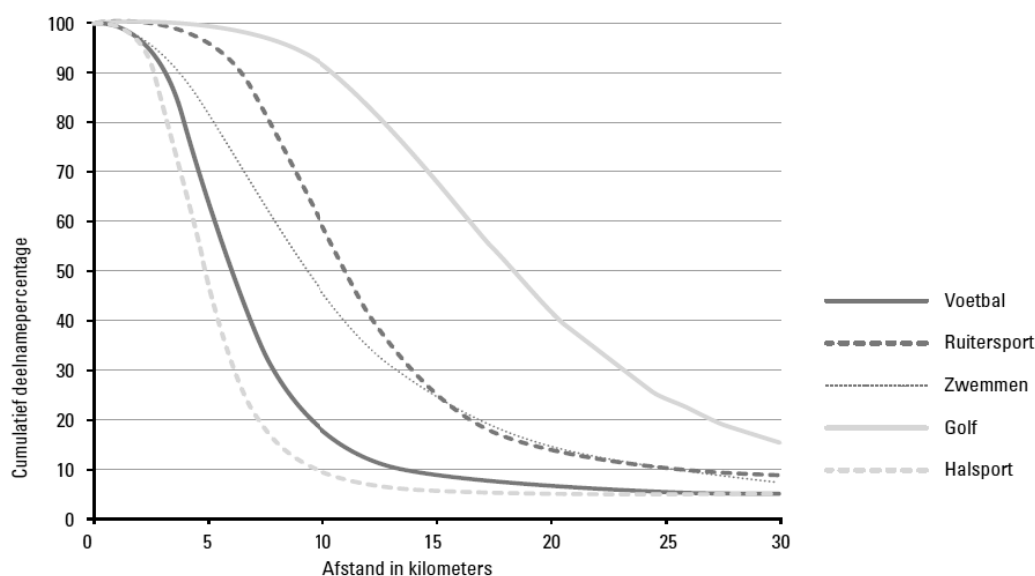
en aan worden getroffen in de hoge status wijken (Ahlfeldt & Feddersen, 2008; Hoekman, 2011). Steenbekkers e.a. (2006) concluderen echter dat in Nederland de sportbeoefening op het platteland hoger is dan in de stad, waar op het platteland per persoon minder sportvoorzieningen zijn dan in sterk stedelijke gebieden. De vraag blijft dan ook of een lagere sportdeelname wordt geconstateerd als gevolg van een beperkte aanwezigheid van accommodaties of dat de sociale omgeving leidt tot een mindere belangstelling voor sport met een lagere sportdeelname als resultaat.

2.1.2 Aantrekkingskracht van een sportaccommodatie

Een sportaccommodatie heeft elementen die op verschillende wijzen van invloed kunnen zijn op de sportdeelname. Enigszins in lijn met Humbert e.a. (2006) onderscheiden wij elementen die van belang zijn bij een keuze voor een sportaccommodatie. Hierbij gaan wij in op vier elementen van een sportaccommodatie; de nabijheid/bereikbaarheid, kwaliteit, aanbod van activiteiten en veiligheid. Op basis van deze elementen geven we een beschrijving van de beschikbare literatuur op dit terrein.

Nabijheid/bereikbaarheid

Om bij een sportaccommodatie te komen moet altijd een afstand worden overbrugd. Dat die reisafstand een kritische grens zal kennen, waarbij men niet langer bereid is om de afstand te overbruggen, is te verwachten. Deze kritische grens is echter niet gelijk voor iedereen. De mobiliteit en bereidheid tot reizen, en hiermee het belang van sportaccommodaties in de nabijheid, verschilt voor bevolkingsgroepen (Jehoel-Gijsbers, 2009; Humbert e.a., 2006). Tevens is de bereidheid tot reizen per sporttak verschillend en kent iedere sporttak een eigen lijn van afnemende reisbereidheid bij toenemende afstand. Hoekman en de Jong (2011) gebruiken een theoretisch model om deze afstandsvervalcurves te construeren op basis van de waargenomen overbrugde afstanden van sporters per sporttak (figuur 2.1). Bij de ene sport wordt de kritische grens, waarbij een grote groep niet meer bereid is om de afstand naar de accommodatie te overbruggen, eerder bereikt dan bij een andere sport. Voor meer regionale sportaccommodaties als ijsbanen, golfbanen en zwembaden geldt een andere afstandsperceptie en hieraan gekoppelde reisbereidheid dan voor sportparken voor voetbal of tennis. De bereidheid tot reizen is daarnaast afhankelijk van de aantrekkelijkheid van de accommodatie (en de sportaanbieder), de eigen mobiliteit/toegang tot vervoersmiddelen, nabijheid van andere accommodaties en het belang dat wordt toegekend aan de sportactiviteit (Hoekman & de Jong, 2011; Giles-Corti & Donovan, 2002).

Figuur 2.1 Afstandsvervalcurve per sporttype

Bron: CVTO 2006-2007, bewerking Kenniscentrum Recreatie.

Ondanks deze verschillen in reisbereidheid voor sportbeoefening is landelijk weinig bewijs voor een invloed van de afstand tot accommodaties op de sportdeelname. De niet-sporters in Nederland noemen de afstand die overbrugd moet worden naar een sportaccommodatie niet als voorname reden voor het niet deelnemen aan sport (Van den Dool e.a., 2008; Hoekman & de Jong, 2011; Hoekman, Knol & van der Poel, 2010). Veeleer zijn 'geen zin' en 'geen tijd' de redenen om niet te sporten. Uit een overzicht van de reisbereidheid van niet-sporters blijkt dat deze reisbereidheid niet verschilt van de sporters (zie tabel 2.1).

Tabel 2.1 Bereidheid van niet-sporters om te reizen (in minuten) voor sportbeoefening , naar geslacht, etniciteit en opleiding (in procenten)

	Geslacht		Etniciteit			Opleiding			Totaal
	Man	Vrouw	Nederlands	Westers	Niet-westers	Laag	Midden	Hoog	
Minuten	(n=601)	(n=720)	(n=1.083)	(n=80)	(n=158)	(n=528)	(n=547)	(n=246)	(n=984)
1-5	11	10	11	9	9	13	9	11	11
6-10	26	33	31	24	23	34	29	20	29
11-15	30	40	33	44	41	31	38	37	35
16-30	28	16	21	20	23	19	20	29	21
≥ 31	5	2	3	3	5	3	4	3	3

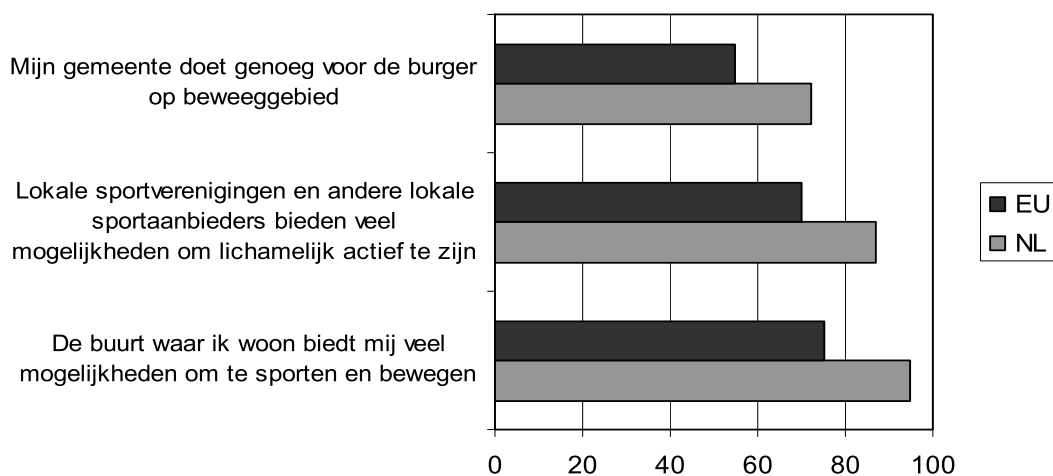
Bron: Mulier Instituut/NOC*NSF (SportersMonitor, 2008)

Een afstandsanalyse op lokaal niveau levert vergelijkbare resultaten op. Op basis van een secundaire analyse op sportdeelname onderzoeken in Den Haag en Rotterdam blijkt dat de sporters meer afstand moeten overbruggen naar verschillende typen accommodaties dan de niet-sporters (Hoekman, 2011). Bij de te overbruggen afstanden wordt weliswaar uitgegaan van de afstand over de weg, maar hiermee wordt het aspect van bereikbaarheid niet helemaal gedekt. Er

wordt geen rekening gehouden met drukke verkeerswegen die moeten worden overgestoken of donkere (onveilige) routes die moeten worden afgelegd.

Hoewel in internationaal verband vaak wordt vastgesteld dat de afstand tot accommodaties negatief verband houdt met de sportdeelname (Limstrand, 2008; Giles-Corti & Donovan, 2002) is hier in Nederland maar ook in Engeland (Rowe, 2011) nog geen overtuigend bewijs voor. Dit kan samenhangen met de goede sportinfrastructuur in Nederland die ook naar voren kwam in Europees vergelijkend onderzoek (Europese Commissie, 2010). De Nederlandse burgers waren in vergelijking met burgers uit andere Europese landen het meest tevreden over de mogelijkheden om te sporten en bewegen in de omgeving (Hoekman, 2010).

Figuur 2.2 Percentage Europeanen en Nederlanders dat het (zeer) eens is met de stellingen

Bron: Eurobarometer 2009, bewerking Mulier Instituut

In Engeland werd eveneens geen relatie aangetroffen tussen de aanwezigheid van sportvoorzieningen en de sportdeelname. Het opnemen van informatie over de aanwezigheid van accommodaties bleek geen bijdrage te leveren aan het beter verklaren van verschillen in sportdeelname tussen gemeenten in Engeland. Het is vooral het sociale profiel van een gemeente dat van invloed is op de hoogte van de sportdeelname van de gemeente (Rowe, 2011).

Dit neemt overigens niet weg dat door sportaccommodaties in de nabijheid te plaatsen van groepen die minder deelnemen aan sport, een kleine barrière voor sportdeelname kan worden weggenomen. Afstand is dan wellicht geen belangrijke doorslaggevende verklaring voor het niet deelnemen aan sport, maar het kan wel een belangrijke schakel zijn in sportstimuleringsactiviteiten voor minder intrinsiek gemotiveerde mensen.

Kwaliteit

Onderzoek naar de invloed van kwaliteit van accommodaties op het gebruik van accommodaties is maar beperkt onderzocht. Het is moeilijk om de kwaliteit objectief te staven. Wel wordt in verschillende onderzoeken gesproken van een toenemende bereidheid om te reizen als de accommodatie aantrekkelijker is (Giles-Corte & Donovan, 2002). Desalniettemin dient niet voorbij gegaan te worden aan het feit dat inwoners van lage status wijken minder positief oordelen over de sportaccommodaties (Kamphuis e.a., 2009; Hoekman, 2009). Daarom is investeren in kwaliteit mogelijk belangrijker dan investeren in de nabijheid van accommodaties.

Daarnaast is in de sportmanagement literatuur veel aandacht voor het belang van ‘service quality’ om bezoekers te trekken (Ko & Pastore, 2004), waarbij beheerders van sportaccommodaties zich ervan bewust zijn dat de kwaliteit van hun product van invloed is op de aantrekkingskracht op potentiële sporters. Lucassen (2007) stelt vast dat het meeste belang wordt gehecht aan de deskundigheid en vriendelijkheid van trainers. Daarna wordt de netheid van de douches/kleedkamers belangrijk gevonden door de sporters, maar men is hier minder tevreden over dan de deskundigheid en vriendelijkheid van de trainers. Qua tevredenheid scoren de bereikbaarheid zowel per auto als per fiets goed. Lucassen constateerde ook verschillen in belang dat aan kwaliteitsaspecten werd gehecht naar achtergrondkenmerken en sportvoorkeuren. Beoefenaars van fitness kennen andere motieven om een sportaccommodatie te bezoeken en stellen hier andere eisen aan dan een verenigingssporter.

Sportaanbieder/activiteitenaanbod

De aantrekkelijkheid van een sportaccommodatie en hiermee de invloed van de accommodatie op de sportdeelname van de burgers is tevens afhankelijk van de aanbieder van de sportactiviteiten op deze accommodatie. Illustratief hiervoor is een onderzoek dat in Den Haag heeft plaatsgevonden naar de herkomst van de leden van de voetbalverenigingen (Diepenveen & Starrenburg, 2010). In Den Haag is vastgesteld dat de leden van de voetbalverenigingen niet bij de dichtstbijzijnde sportaanbieder lid worden. Ze kiezen er in meer dan de helft van de gevallen zelf voor om vanwege de aanbieder naar een verder weg gelegen vereniging te gaan. In een aantal gevallen is het een gevolg van een wachtlijst bij de nabij gelegen sportvereniging. Ook Wicker e.a. (2009) vinden dat een accommodatie alleen bijdraagt als er ook activiteiten beschikbaar zijn waar aan deelgenomen kan worden. Het is vaak niet zozeer de locatie van een vereniging maar te meer de aanbieder die de sporter beweegt om naar de accommodatie te komen.

(Sociale) veiligheid

Limstrand (2008) concludeert dat de ervaren veiligheid rondom de sportfaciliteit een belangrijke factor is voor het wel of niet gebruik maken van de sportaccommodatie. Van Lenthe, Brug en Mackenbach (2005) vinden bij onderzoek in Eindhoven een oorzaak voor de lagere sportdeelname in achterstandswijken, na correctie voor achtergrondkenmerken, in de hogere criminaliteit en behoefte aan politie aandacht.

2.2 Conclusies

De relatie tussen sportinfrastructuur en sportdeelname is moeilijk één op één vast te stellen. Op basis van nationaal en internationaal onderzoek zijn wel elementen te benoemen die van belang zijn om een beter inzicht te verkrijgen in deze relatie. Het gaat hierbij allereerst om een goed overzicht van de aanwezigheid van accommodaties en lokale of regionale kengetallen van het aantal accommodaties of vierkante meter sportruimte per inwoner. Daarnaast is het wenselijk om inzicht te hebben in de bevolkingssamenstelling op lokaal of regionaal niveau en de hieraan gerelateerde sportvoorkeuren en accommodatievoorkeuren. Vervolgens verdient het theoretisch model van de afstandsvervalcurve een verdere verdieping om vast te kunnen stellen in hoeverre de bereidheid tot reizen verschilt naar bevolkingsgroep en sporttak. Van factoren als sociale veiligheid, kwaliteit en organisatie is tevens duidelijk dat ze van invloed zijn op de aantrekkingskracht van een sportaccommodatie en hiermee de bijdrage aan sportstimulering. In welke mate dit van invloed is, blijft vooralsnog onduidelijk. Het in de nabijheid plaatsen van sportaccommodaties bij groepen die minder deelnemen aan sport, kan een kleine barrière voor

sportdeelname wegnemen. Afstand is dan wellicht geen belangrijke doorslaggevende verklaring voor het niet deelnemen aan sport, maar het kan wel een belangrijke schakel zijn in sportstimuleringsactiviteiten voor minder intrinsiek gemotiveerde mensen. Het is wenselijk om in bevolkingsonderzoeken aandacht te hebben voor verschillende aspecten van sportaccommodaties, zodat meer zicht is op de invloed van deze facetten op de sportdeelname.

3. Gegevens sportinfrastructuur

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van organisaties die zich bezighouden met gegevensverzameling van sportaccommodaties en/of sportorganisaties. We bespreken de gegevens per organisatie waarbij we een onderscheid maken in gegevens over aanwezigheid van accommodaties en de kenmerken van deze accommodaties, gebruik van accommodaties door de bevolking en informatie over sportverenigingen en andere sportaanbieders die gebruik maken van sportaccommodaties.

3.1 Vakbladen

In Nederland zijn verschillende vakbladen waarin aandacht is voor sportaccommodaties en sportorganisaties. In deze vakbladen worden de uitkomsten van relevante onderzoeken en goede voorbeelden gepresenteerd. De meest bekende vakbladen zijn:

- Sport Bestuur & Management
- Sport Facilities
- SportAccom
- SportLokaal

3.2 Accommodaties

Er bestaan in Nederland verschillende databestanden waarin accommodatiegegevens op landelijk niveau worden geregistreerd. In deze paragraaf wordt een korte beschrijving gegeven van de beschikbare databestanden. Hierbij wordt ingegaan op het type gegevens, de frequentie van verschijning en de openbare toegankelijkheid van de gegevens.

Tabel 3.1 Overzicht databestanden met gegevens over sportinfrastructuur

Eigenaar	Naam bestand	Meest recente jaargang	Frequentie van datacollectie
Accommodaties			
CBS	Zwembaden en sportaccommodaties	2009 (nog in analysefase)	Eens in de drie jaar
CBS	Bodemstatistieken	2010 (nog niet beschikbaar)	Continue dataverzameling
Sportatlas	Sportatlas	2010	Continue dataverzameling
NOC*NSF	Sportlandkaart	2010	Eenmalige inventarisatie *
NISB	Sportieve omgevingen	2010	Eenmalig onderzoek
Oberon	Jaarbericht - Brede scholen in Nederland	2009	Tweejaarlijks

* wens uitgesproken voor monitoren van ontwikkelingen sportlandkaart en updaten van gegevens

De sportbonden houden vaak voor hun specifieke sporttak bij waar de verenigingsaccommodaties zich bevinden en welke relevante sportspecifieke kenmerken deze accommodaties kennen.

3.2.1 CBS

Statistiek Zwembaden en sportaccommodaties

In elke editie van de Rapportage Sport (Breedveld e.a., 2008; Breedveld & Tiessen-Raaphorst, 2006; Breedveld, 2003) wordt gerapporteerd over sportinfrastructuur: organisaties, accommodaties en vrijwilligers aan de hand van de gegevens van CBS. Het CBS kent de statistiek Sportorganisaties (SO '06), de statistiek Watersport (SW '06) en de statistiek Zwembaden en sportaccommodaties (SZS '88-'06). Op basis van deze statistieken kunnen uitspraken gedaan worden over exploitatie van accommodaties en ontwikkeling van aantal sportaccommodaties en sportorganisaties in Nederland. De cijfers kennen een beschrijvend karakter. De inhoud van de statistiek Sportorganisaties en statistiek Watersport wordt later in dit hoofdstuk besproken.

Tabel 3.2 Aantallen sportaccommodaties in Nederland, 2006

	Aantal
Accommodaties	
Zwembaden	725
Overdekte sportaccommodaties	2.135
o.a. Sportzaal	480
Sporthal	935
Tennishal	235
Openlucht sportaccommodaties	3.730
o.a. Voor voetbal	1.130
Voor tennis	480
Voor één soort veldsport	330
Voor combinaties van veldsporten	800
Jachthavens	800

Bron: CBS (SZS '06)

Voor een verdere uitsplitsing van bovenstaande gegevens naar bijvoorbeeld accommodatiebezit van organisaties en type zwembad of openlucht accommodatie alsmede ontwikkelingen in de tijd, wordt verwezen naar de Rapportage Sport 2008 (Goossens e.a., 2008).

Bodemstatistieken

De Bodemstatistieken van het CBS geven de mogelijkheid terreinen voor sport af te bakenen en dit te doen op een niveau van viercijferige postcodegebieden. Op basis van deze cijfers van het CBS wordt de ontwikkeling van de ruimte voor sport beschreven vanaf 1996 tot 2008. De meest recent gepubliceerde gegevens zijn uit 2003 (Knol e.a., 2008) waarin wordt aangegeven dat 32.000 hectare sportruimte aanwezig is in Nederland, waarmee van de totale ruimte in Nederland maar 0,9 procent in gebruik is voor sport (Knol e.a., 2008). De gegevens uit de bodemstatistieken zijn openbaar toegankelijk via CBS-statline (bodemgebruik in Nederland) en vermelden meer dan 33.000 hectare sportruimte in 2008. Via CBS-statline is het mogelijk om overzichten te maken van bodemgebruik voor de sport naar provincie, COROP gebieden en voor een aantal gemeenten in Zuid-Holland.

3.2.2 Sportatlas

Sportatlas is een initiatief van Sport Service Zuid-Holland. Zij hebben accommodatiegegevens samengebracht en deze op een kaart via internet inzichtelijk gemaakt voor beleidsorganisaties en burgers. De database van sportaccommodaties is inmiddels redelijk omvangrijk, maar vooralsnog alleen toegankelijk gemaakt middels een kaart die op internet is te raadplegen. In het najaar wordt een eerste rapportage verwacht op basis van de gegevens die in de Sportatlas voorhanden zijn.

De database van Sportatlas bevat volgens berichten van de stichting ongeveer 90 tot 95 procent van de sportaccommodaties in Nederland. Hieronder volgt een overzicht van het type accommodaties en aantallen in de database van Sportatlas.

Tabel 3.3 Overzicht van het type accommodaties en aantallen in de database van Sportatlas

Accommodatietype	Aantal	Accommodatietype	Aantal
Fitnesscentra	3457	Beachvolleybalaccommodatie	133
Voetbalparken	2516	Wielervedbanen	103
Tennisparken	1658	Rugbyparken	82
Sporthallen	1172	Skibanen	78
Zwembaden	837	Denksportcentra	69
Maneges/renbanen	699	Motorcrossbanen	68
Korfbalparken	341	Klimmuren	57
Squashvoorzieningen	339	Schaatsbanen	41
Hockeyparken	305	Voetbalstadions	38
Kegel- en bowlingcentra	256	Watersportvoorzieningen	20
Jeu de boule accommodatie	225	Tafeltennisaccommodatie	15
Handbalparken	220	Schietbanen	12
Atletiekbanen	177	Visplaatsen	4
Honk- en softbalparken	174		

Bron: Sportatlas

Van de accommodaties worden de postcodegegevens geregistreerd en enkele kenmerken van de accommodatie, waaronder het type velden, geschiktheid voor welke sporten, verenigingen die gebruik maken van de accommodatie enzovoorts. Het is mogelijk om de gegevens uit te splitsen naar provincie en regio en per gebied te presenteren in kengetallen per hoofd van de bevolking.

Het aantal accommodaties in de Sportatlas wijkt af van de aantallen die CBS rapporteert. Voor bijvoorbeeld zwembaden rapporteert de Sportatlas een groter aantal accommodaties, waar meer maneges worden gerapporteerd door CBS.

Daarnaast rapporteert de Sportatlas een groter aantal fitnesscentra dan in de Fitnessmonitor als onderzoekspopulatie heeft gefungeerd en bekend is op basis van cijfers van de Kamer van Koophandel uit 2007. In de Sportatlas staan gegevens van 3.457 fitnesscentra, waar de onderzoekspopulatie van de Fitnessmonitor bestaat uit 2.041 fitnesscentra en de lijst van de Kamer van Koophandel 1.619 fitnesscentra telt.

3.2.3 Planbureau voor de Leefomgeving

Het Planbureau voor de leefomgeving geeft in haar rapportage *'Ruimte in cijfers 2008'* informatie over de oppervlakte van recreatiegebieden en golfterreinen. Hiervoor maken zij gebruik van CBS bodemstatistieken en een overzicht van golfterreinen dat ze in het verleden zelf opstelde, maar nu afneemt van Kenniscentrum Recreatie. Het planbureau voor de leefomgeving heeft aangegeven geen nieuwe publicatie van ruimte in cijfers te voorzien. Sport en recreatie hebben in hun programma geen prioriteit – leefomgeving, natuur en milieu zijn belangrijker. Via de website www.compendiumvoordeleefomgeving.nl, een samenwerking tussen Planbureau voor de Leefomgeving, CBS en Wageningen UR, worden kaarten aangeboden die onder andere inzicht geven in wandel- en fietsmogelijkheden in Nederland en de afstand tot openbaar groen.

3.2.4 Kenniscentrum Recreatie

Kenniscentrum Recreatie was één van de uitvoerders van het onderzoek naar de ruimte voor sport in 2005 (NOC*NSF, 2005 – zie 3.2.5). Zij zijn verantwoordelijk voor het bijhouden van het overzicht van golfbanen in Nederland en beschikken verder over bestanden van de ANWB over waterrecreatie en jachthavens en bestanden van lange afstand wandelroutes. Verder maken ze bij het uitvoeren van hun onderzoeken gebruik van gegevens van het Fietsplatform, dat beschikt over gegevens van landelijke fietsroutes, en Sportatlas voor overzichten van aanwezige accommodaties in gemeenten.

3.2.5 NOC*NSF

NOC*NSF registreert en verzamelt momenteel zelf geen accommodatiegegevens. In het verleden heeft NOC*NSF opdracht gegeven voor de studie 'Ruimte voor Sport' die in 2005 verscheen (NOC*NSF, 2005). Hierin werd een doorrekening gemaakt van de ruimtebehoefte voor sport tot 2020. Deze studie heeft de sportsector veel informatie opgeleverd en partijen bewust gemaakt van de ruimteclaim voor sport en de implicaties van een groeiende sportdeelname. NOC*NSF is niet voornemens om dit onderzoek in de nabije toekomst te herhalen. Overigens is het onduidelijk hoe accuraat de prognoses uit 2005 tot op heden zijn.

NOC*NSF heeft een ruimtelijke en programmatische verkenning uit laten voeren gericht op grootschalige topwedstrijdaccommodaties. De uitkomsten van deze verkenning zijn opgenomen in de rapportage *'Sportlandkaart'* (NOC*NSF, 2011). Hierbij zijn huidige en geplande accommodaties in beeld gebracht op basis van de aanwezige informatie bij de alliantiepartners van Olympisch Vuur. Per accommodatie is de ligging aangegeven, voor welke sporttak(ken) de accommodatie dienst doet of kan doen, alsmede het aantal toeschouwers dat de accommodatie kan herbergen. De rapportage geeft een goed beeld van de topsportaccommodaties in Nederland, maar beperkt zich hiermee wel tot een beperkt aantal sportaccommodaties. NOC*NSF heeft de intentie uitgesproken de topsportaccommodaties te blijven volgen en wijzigingen in de sportlandkaart door te voeren wanneer deze zich voordoen.

3.2.6 ISA Sport

ISA Sport is in samenwerking met NOC*NSF en Arko Sports Media opsteller van het handboek 'Sportaccommodaties' dat is opgezet om te dienen als informatiebron voor allen die betrokken zijn bij de planning, de bouw, het beheer, de inrichting en het onderhoud van

sportaccommodaties (ISA Sport/ NOC*NSF/ Arko Sports Media, 2008). Het bevat gegevens over normen, eisen, wensen, aanbevelingen en richtlijnen die gelden bij sportaccommodaties. Tevens beoogt dit handboek een studie- en naslagwerk te zijn dat overzicht van en inzicht biedt in feiten, visies, huidige ontwikkelingen en te verwachten ontwikkelingen in de sportaccommodatiebouw. Er is een hoofdingeling in zeven hoofdstukken, te weten:

- A. **Algemeen.** Dit hoofdstuk bevat onder andere een overzicht van belangrijke adressen van organisaties en instellingen in de sport. De organisaties zijn gecategoriseerd naar: *Sportpraktijk*: sportbonden en sportspecifieke beroepsorganisaties; *Sportbeleid*: algemene sportbeleidsorganisaties en vak- en belangenorganisaties, sportfondsen en – financieringsorganisaties, sportgezondheidszorg, sportmedische instellingen en provinciale sportorganisaties; *Sportonderwijs*: universitaire opleidingen, HBO-opleidingen, MBO-opleidingen; *Sportonderzoek*: universitaire onderzoeksinstituten en –afdelingen, onderzoeksbureaus, organisaties voor dataverzameling en informatieaccommodatie; *Sportvakbladen en (digitale) sportnieuwsbrieven*
- B. **Overzicht sportaccommodaties.** Hierin zijn een aantal gegevens van bestaande sportaccommodaties vermeld, zoals regio, plaats, adres, type baan/lengte route, categorie accommodatie (van internationale wedstrijdaccommodatie tot en met trainingsaccommodatie) en vereniging. Het betreft de volgende accommodaties: atletiekbanen, bowlingbanen, base- en softbalaccommodaties, fitnesscentra, fietscrosscircuits, MTB-parcoursen, squashaccommodaties, draf- en renbanen, golfcourses, kegelhuizen, klimcentra, kunstijsbanen, maneges, rolschaatsbanen, skeelerbanen, sporthallen, sportvelden, tennisbanen, tennishallen, voetbalstadions, wielervedbanen, zweefvliegclubs, zwembaden. Het betreft geen compleet overzicht van sportaccommodaties in Nederland, maar is enkel gebaseerd op de gegevens die sportbonden hiervoor per sporttak beschikbaar willen stellen.
- C. **Planning, wet- en regelgeving.** Dit derde hoofdstuk wijst op het belang van planning voor realisatie, verbetering en/of uitbreiding van sportaccommodaties. In dit hoofdstuk is tevens aandacht voor de consequenties van bouwregelgeving voor sportaccommodaties.
- D. **Typen sportoppervlakken en accommodatiegroepen.** In hoofdstuk D worden de typen sportoppervlakken en accommodatiegroepen onderscheiden en volgt per hoofdgroep een algemeen technische beschouwing, aangevuld met algemeen geldende uitgangspunten voor aanleg en onderhoud.
- E. **Specifieke accommodatiegegevens.** In dit hoofdstuk staan alle gegevens vermeld die voor de betreffende tak van sport gelden. Alle specifieke accommodatiekenmerken worden hier genoemd. Bij roeien wordt bijvoorbeeld aangegeven in welke gedaante de watersport voorkomt, het doel van de sport, het aantal type boten, verenigingen en hun situering, aantal aangesloten leden van de bond, wedstrijdbeoefening versus trainingen en richtlijnen voor: de hulpmiddelen (riemen), bootklassen met bijbehorende afmetingen en minimale wedstrijdgewicht, ruimtebehoefte en noodzakelijke gebouwen- en terreininrichting.
- F. **Algemene accommodatiegegevens.** Hoofdstuk F beslaat informatie over deelaccommodaties die niet als type sportvloer of accommodatiegroep te onderscheiden zijn, maar wel algemene informatie verschaffen.

G. **Beleid, beheer en exploitatie.** Dit slothoofdstuk geeft inzicht in de ontwikkelingen ten aanzien van accommodatiebeheer- en exploitatie.

Drie keer per jaar worden gegevens uit het handboek sportaccommodaties aan de hand van genummerde supplementen geüpdate. Per jaar wordt één accommodatielijst vernieuwd op basis van de gegevens die de sportbonden hiervoor aanleveren, waarbij in ieder geval een lijst na 4-5 jaar wordt vernieuwd of wanneer een nieuwe ontwikkeling aanleiding is voor een update van de accommodatielijst.

Aanpassingen in andere onderdelen zijn het gevolg van nieuwe afspraken die door sportbonden en gemeenten zijn gemaakt over normen voor de sport. Pagina's uit de verouderde versie van het handboek kunnen worden verwijderd en vervangen door nieuwe pagina's.

Het Handboek 'Sportaccommodaties' biedt door middel van de planningsnormen voor gemeenten houvast voor het bepalen van de behoefte aan sportaccommodaties en sportvelden voor verenigingen en biedt handvatten bij het opstellen van een programma van eisen voor sportaccommodaties.

3.2.7 Sportbonden

Sportbonden verzamelen naast algemene informatie over hun verenigingen ook accommodatiegegevens. De accommodatiegegevens van de verenigingen worden geadmistreerd, maar zijn over het algemeen niet openbaar en bruikbaar voor andere organisaties.

Bij een inventarisatie onder een zevental sportbonden (Atletiekunie, NBB, KNGU, KNHB, KNLTB, KNVB en KNZB) is duidelijk geworden dat het belang van actuele gegevensverzameling en (deels) -verspreiding wordt ingezien. De meeste sportbonden, die verenigingen met eigen accommodaties hebben, werken met een dataverzamelingssysteem, dat soms verouderd maar meestal behoorlijk compleet is. De buitensportaccommodaties zijn behoorlijk goed in beeld gebracht, maar voor de binnensport is het overzicht van accommodatiegegevens onvolledig.

Met veel van de verzamelde gegevens die betrekking hebben op de kenmerken van de accommodatie (bijvoorbeeld kwaliteit velden/materiaal, mate van speelbaarheid/wedstrijdgeschiktheid) wordt vertrouwelijk omgegaan. Louer bondsmedewerkers, gemeenteamttenaren en/of verenigingskader hebben inzicht in deze gegevens. Voor een deel heeft dat te maken met het beschermen van de privacy van de vereniging of eigenaar c.q. exploitant.

De verzameling van gegevens geschiedt dikwijls via een afdeling accommodaties of werkgroep binnen de sportbond. Het niveau (lokaal, regionaal of landelijk) waarop dat binnen een bond gebeurt, verschilt per bond. Een enkele bond laat verenigingen zelf accommodatiegegevens bijwerken of aanpassen. Bij de meeste bonden en districten wordt niet één specifiek softwareprogramma (Excel)/systeem of bestand gebruikt waarin de gegevens worden opgeslagen. In de bijlage is een korte beschrijving gegeven van de dataverzameling van de zeven onderzochte sportbonden.

3.2.8 Provinciale sportraden

Verschillende provinciale sportraden zetten zich, al dan niet in opdracht van de provincie, in voor het verzamelen van gegevens over de aanwezigheid van accommodaties in de provincie. Hierbij wordt vooral aangesloten op de olympische ambities en de behoefte aan sportaccommodaties tussen nu en 2028. Sportservice Zuid-Holland, mede vanuit de betrokkenheid bij Sportatlas, Sportservice Noord-Holland en de Gelderse Sport Federatie lijken hierin het meest actief. Sportservice Zuid-Holland en Sportservice Noord-Holland maken gebruik van de gegevens van Sportatlas en proberen deze te verrijken met aanvullende lokale informatie. In Gelderland is de Gelderse Sportfederatie een soortgelijk initiatief gestart waarbij de sportvoorzieningen in Gelderland via een internetsite voor de burgers en beleidsmedewerkers zichtbaar worden gemaakt. Aanvullend hierop vindt een sportmonitor plaats bij een groot deel van de Gelderse gemeenten en speelt de Gelderse Sportfederatie met de gedachten om de sportdeelnamegegevens te koppelen met de accommodatiegegevens in de provincie. Dit project maakt onderdeel uit van het programma Gelderland Sportland dat aansluiting zoekt bij het Olympisch Plan.

Daarnaast zijn provinciale sportraden vanuit de Beweegkuur bezig met het in beeld brengen van beweegaanbieders.

3.2.9 Foundations

Sinds het einde van de vorige eeuw is het aanbod van sport- en speelplekken in Nederland meer divers geworden. Naast de inspanningen van Jantje Beton en NUSO¹, Speelruimte Nederland, hebben ook de Johan Cruyff Foundation (JCF) en de Richard Krajicek Foundation (RKF) een actieve rol gespeeld in het aanleggen van sportieve ‘playgrounds’ in de wijk. Alle organisaties willen bijdragen aan een kwalitatief hoogwaardige leefomgeving, die met name kinderen en jongeren uitnodigt om weer actief te worden, omdat de verkeersdruk het spelen op straten en pleinen onveilig maakt. Inmiddels telt Nederland ongeveer 110 Johan Cruyff Courts (Breedveld, Romijn en Cevaal, 2009; Hover en Romijn, 2010) en 50 Richard Krajicek Playgrounds (Vermeulen, Verweel en Van Veen, 2010). Verder zijn er diverse concepten van playgrounds in omloop, die vergelijkbare doelen beogen en zich eveneens willen onderscheiden van anderen, zoals Marc Lammers Plaza’s en Zoneparcs. Vanaf 2005 tot en met 2010 zijn in Nederland in totaal 62 Zoneparcs gerealiseerd, waarvan 42 in de gemeente Rotterdam.

De verschillen tussen de aanbieders van de concepten liggen op het vlak van ideologie, look & feel, materialen, activiteitenbegeleiding en financiering. Zo is een Cruyff Court² een openbaar kunstgras trapveldje met een standaardafmeting van 42 x 28 meter, blauwe hekken en oranje goals en een grote gele middenstip (Bakker e.a., 2008; Breedveld, Romijn en Cevaal, 2009). Een Marc Lammers Plaza is een compacter (hockey)veldje, dat kinderen met behulp van interactieve doelen en ‘gaming-elementen’ leert bewegen³. Een Krajicek Playground kenmerkt zich onder andere door de inzet van een sportleider (of sportbuurtwerker) voor minimaal 20 uur

¹ www.nuso.nl

² www.cruyff-foundation.org

³ www.marclammers.nl

in de week in de periode maart t/m oktober⁴ en een Zoneparc onderscheidt zich van andere sport- en speelplekken door het aanbrengen van drie gekleurde zones op een locatie bij een basisschool (Bakker e.a., 2008). Bij een Zoneparc wordt gebruik gemaakt van een sportzone (rood), chillzone (geel), gamezone (blauw)⁵.

Cruyff Foundation, Krajicek Foundation, Zoneparc Foundation Nederland

De Cruyff Foundation heeft per cruyff court een beheerder aangesteld, die bij de jaarlijkse monitoring gegevens invult die betrekking hebben op het court. De vragen zijn verdeeld over de volgende categorieën: a) algemeen (gegevens contactpersoon), b) ligging, oplevering en opening van het veld, c) accommodaties (verlichting, hekwerk e.d.), d) omgeving, e) betrokken partijen, f) gebruik, g) toezicht, beheer en onderhoud, h) verdringing, vechtpartijen, overlast en beschadigingen, i) incidentele activiteiten, k) overig (verbeterpunten, e.d.). Enkele vragen worden jaarlijks gesteld, andere vragen om het jaar.

Dankzij de structurele inzet van sportleiders op Krajicek Playgrounds is de Krajicek Foundation bekend met de status van de accommodaties, betrokken partijen, gebruik en activiteiten van de *playground*.

De Zoneparc Foundation Nederland onderhoudt contact met basisscholen, aangezien zij de partij zijn die na de oplevering en scholing verantwoordelijk zijn voor de Zoneparcs. Deskresearch laat zien dat op de websites van de foundations getoond wordt waar de *playgrounds* gelokaliseerd zijn. Alle foundations hebben een overzichtskaart van Nederland in beeld gebracht waarop alle locaties te zien zijn. Per locatie zijn adresgegevens openbaar gemaakt. Wat de accommodatiegegevens betreft zijn alleen het aanlegjaar of openingsjaar publiekelijk gemaakt.

NUSO

NUSO maakt zich sterk voor speelruimtebeleid dat zowel wettelijk gegarandeerd is (normen) als inhoudelijk kwaliteit heeft. Ze biedt de volgende activiteiten:

1. Ondersteuning van het speeltuinwerk en kindervakantiewerk.
2. Advisering aan o.a. gemeenten over speelruimtebeleid en leefbaarheid.
3. Belangenbehartiging voor meer en betere speelruimte richting nationale en lokale overheden en maatschappelijke organisaties.

Bij de NUSO zijn 700 speeltuinverenigingen en kindervakantiewerkorganisaties aangesloten. Zo'n 20.000 vrijwilligers zijn actief en zetten zich jaarlijks in om ruim twee miljoen kinderen een veilige en uitdagende speelplek te geven.

3.2.10 Brancheorganisaties

Zwembadbranche

Het ontbreekt de zwembadbranche aan actuele cijfers over de omvang en samenstelling van het aanbod van zwemwater en zwemlessen. Ook zijn er weinig gegevens beschikbaar over de vraag

⁴ www.krajicek.nl/playgrounds

⁵ www.zoneparc.nl

naar dit aanbod. In 2002 is door NRIT onderzoek uitgevoerd naar de zwembaden in Nederland. Hier is nog geen vervolg op gekomen. De Zwembadmonitor probeert nu in die lacune te voorzien, door het aanbod aan zwemwater en zwemlessen in kaart te blijven brengen. Begin 2011 zal worden gestart met een nulmeting. Dit betreft voornamelijk een inventarisatie van het beschikbare zwemwater en het aanbod van zwemlessen. De aandacht gaat uit naar onder andere achtergrondkenmerken (NAW, type zwembad/zwemlesaanbieder, kwantiteit en kwaliteiten van het beschikbare zwemwater), openingsuren, welke zwemlessen worden aangeboden en wachtlijsten. De nulmeting zal verder worden benut om ook inzichten te genereren in voorzieningen in en om het zwembad, bezoekers (ontwikkeling in aantal, doelgroepen), locatie, bereikbaarheid van zwembaden, personeel en investeringen. Deze gegevens bieden een goed overzicht van de sector en een uitstekende basis voor nadere *benchmarking*.

De Zwembadmonitor zal niet met één meting in de totale informatiebehoefte van de branche kunnen voorzien. Intentie is elke twee of drie jaar het onderzoek te herhalen, met daarin een deel vragen die bij elke meting terugkomen en een deel waarin wordt ingespeeld op actuele vraagstukken. Eén en ander is overigens afhankelijk van de financiële mogelijkheden en samenwerking binnen de zwembadbranche.

De Zwembadmonitor wordt begin 2011 voor het eerst uitgezet. De vragenlijst wordt verstuurd naar alle zwembaden en zwemlesaanbieders in Nederland. Voor het project werkt VSG nauw samen met onder andere Nationaal Platform Zwembaden|NRZ, RECRON en wordt afstemming gezocht met andere belanghebbenden in de sector. Het Mulier Instituut en Comprenz zijn als uitvoeringsorganisaties bij het project betrokken.

Fitnessbranche

In 2007 is er een start gemaakt met de 'Fitnessmonitor'. De nationale fitnessmonitor voorziet in de behoefte vanuit de branche en het sportbeleid om meer inzicht te krijgen in de cijfermatige ontwikkeling van de sector. Er kan een beeld worden geschetst van het aantal aanbieders, hun omvang, de spreiding over het land, de diensten die ze aanbieden, de gebruikers die ze bedienen en de omzet en werkgelegenheid. In 2007 is een eerste vragenlijst uitgezet bij branches, met als doel uiteindelijk een jaarlijkse monitor om de ontwikkeling van dit segment van de sportsector beter te volgen. Voor de meting in 2007 hebben bijna 800 fitnesscentra medewerking aan de fitnessmonitor verleend. Tot op heden is er nog geen vervolgmeting van de monitor uitgevoerd. Vooral als gevolg van het gebrek aan een financiële investeerder voor het vervolgonderzoek.

De vragenlijst betreft vragen met betrekking tot personeel, leden, ruimtes, faciliteiten, activiteiten en horeca. Voor deze quickscan sportaccommodaties zijn de regionale cijfers en de vragen met betrekking tot ruimtes het meest van belang. Bij de fitnesscentra is ten eerste nagevraagd wat het totale oppervlakte van het centrum is. Tevens is er gevraagd hoeveel dans- of aerobicszalen en cardio- en krachtsportruimtes het centrum heeft. Ook is er gevraagd of het centrum beschikt over een zwembad en of (team)sportthal en/of andere faciliteiten (zoals een tennisbaan, squashbaan of klimwand). Met betrekking tot de locatie is aan de fitnesscentra gevraagd waar het centrum is gevestigd. Antwoordcategorieën waren industrieterrein, winkelgebied, woonwijk en anders.

De resultaten staan beschreven in een rapport uitgebracht door het Mulier Instituut met als titel: *'De fitnessbranche in beeld - 2008: resultaten van de nationale fitnessmonitor'* (Lucassen e.a., 2008).

Verder beschikt branchevereniging 'Fitvak' over gegevens van aangesloten fitnesscentra en is informatie beschikbaar van de LERF gecertificeerde fitnesscentra. Deze gegevens zijn echter

niet openbaar. Daarnaast is bij de Kamer van Koophandel gegevens op te vragen over het aantal fitnesscentra. In de 'Rapportage Sport 2008' (Lucassen e.a., 2008) wordt melding gemaakt van de ontwikkeling van fitnesscentra op basis van inschrijvingen bij de Kamer van Koophandel tot een aantal van 1.619 fitnesscentra in 2007.

3.3 Gebruikers: organisaties

3.3.1 Sportverenigingen

NOC*NSF rapporteert jaarlijks cijfers over ledenaantallen van sportverenigingen in totaal en per sportbond. Tevens wordt jaarlijks het totaal aantal sportverenigingen in Nederland bijgehouden. Ook zijn er gegevens over het aantal sportverenigingen in Nederland per sportbond. Uit de gegevens van NOC*NSF blijkt dat het aantal sportverenigingen in Nederland in de afgelopen jaren is gedaald. In 2003 waren er in Nederland nog 27.896 sportverenigingen. In 2009 blijkt het aantal sportverenigingen verminderd naar 25.054. Onderstaande tabel geeft een overzicht van het aantal sportverenigingen in Nederland over de periode 2003-2009.

Tabel 3.4 Overzicht van het aantal sportverenigingen in Nederland over de periode 2003-2009

Jaartal	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Aantal verenigingen	27.896	27.473	27.334	27.254	26.878	26.756	25.054

Bron: NOC*NSF (Ledenstatistiek 2003-2009)

Voor de Rapportage Sport die tweejaarlijks wordt uitgegeven door het SCP en het Mulier Instituut levert NOC*NSF een vaste bijdrage met gegevens over sportorganisaties, zoals aantallen sportorganisaties en sportbonden. In de Rapportage Sport 2008 is eveneens informatie opgenomen van het CBS uit de statistiek Sportorganisaties en statistiek Watersport uit 2006. Deze statistieken geven inzicht in het geregistreerde aantal sportorganisaties.

Tabel 2.5 Het aantal sportorganisaties in Nederland in 2006

Sportorganisaties	Aantal	Jaar
Sportclubs	27.590	2006
Maneges	1.460	2006
Sportscholen (incl. sportinstructeurs)	3.660	2006
Zeil- en surfscholen	140	2006

Bron: CBS (SO '06; SW '06)

Verenigingsmonitor

De Verenigingsmonitor is opgezet door het Mulier Instituut in samenwerking met NOC*NSF om ontwikkelingen in de georganiseerde breedtesport in Nederland in kaart te brengen. Het is een algemene vragenlijst voor alle sportverenigingen (grote, kleine, met of zonder eigen accommodatie, team- of individuele sporten etc.) in Nederland. Vanaf 2000 wordt jaarlijks gerapporteerd over de stand van zaken en de ontwikkelingen in de Nederlandse sportvereniging. Om een representatief deel van de sportsector te kunnen consulteren is er een verenigingspanel opgezet. Dit panel staat model voor de georganiseerde breedtesport in Nederland en bestaat momenteel uit 1300 verenigingen. De spreiding van de verenigingen naar grootte van de

gemeente en regio (Noord, Oost, Zuid en West) komt vrijwel overeen met het landelijk beeld (Statistiek Sportorganisaties, 2006; CBS Statline, 2008).

De verenigingsmonitor bevat verschillende vragen met betrekking tot sportaccommodaties. Er wordt bijvoorbeeld gevraagd aan verenigingen of zij beschikking hebben over een ‘eigen’⁶ accommodatie of sportcomplex. Tevens wordt er in de monitor nagevraagd tegen welke knelpunten zij aanlopen binnen de vereniging. Daarnaast wordt nagevraagd of de verenigingen in hun beleidsplannen ook de accommodatie beschrijven. Tot slot wordt er bij de verenigingen nagegaan hoeveel procent van de uitgaven van de vereniging opgaat aan de accommodatie (de huur en schoonmaak van de accommodatie en aan bijvoorbeeld gas en belastingen) op het moment dat de vereniging een eigen accommodatie heeft.

Aanvullend aan de ‘basisvragenlijst’ zijn er in 2003 een aantal extra vragen gesteld over sportaccommodaties. Vragen als ‘Heeft de vereniging te maken met de gemeente of een gemeentelijke instelling als eigenaar/verhuurder/beheerder van de sportaccommodatie?’ en ‘Hoe is de relatie met de gemeente of de gemeentelijke instelling gesteld?’. Op het gebied van privatisering⁷ is er nagevraagd of de verenigingen te maken hebben gehad met privatisering van eigendom, beheer of onderhoud van accommodaties. Tevens werd door verenigingen ervaren accommodatieproblematiek nagevraagd. Daarnaast werden vragen gesteld over onder andere het gebruik en het type accommodaties en over de beschikbaarheid en de toegankelijkheid van de accommodaties. Ook werd er gevraagd naar de locatie van de accommodaties en de accommodatie eisen. Tot slot werd er gevraagd welke knelpunten door de verenigingen werden ervaren met betrekking tot de accommodatie.

De resultaten van de verenigingsmonitor worden jaarlijks door het Mulier Instituut gerapporteerd in een rapportage met als titel: ‘*Verenigingsmonitor (jaartal): de stand van zaken in de sportvereniging*’.

3.3.2 Onderwijsorganisaties

Er zijn eigenlijk geen goede landelijke registraties van de voor onderwijs voorhanden accommodaties. Dit is een duidelijke lacune. Iets soortgelijks geldt voor een andere gebruiker van ‘sportaccommodaties’; de buitenschoolse opvangorganisaties. In de ‘*Brede Analyse 2010*’ van het Mulier Instituut (Lucassen e.a., 2011) is deze kennislacune in beeld gebracht.

Verder komt informatie over accommodatiegebruik vanuit het onderwijs uit de jaarberichten brede school die Oberon rapporteert in opdracht van het Ministerie van OCW over brede scholen in Nederland⁸.

⁶ De term ‘eigen’ moet daarbij wel ruim worden geïnterpreteerd. Ook wanneer de accommodaties waarvan de vereniging gebruik maakt niet in eigendom zijn van de vereniging, maar zij wel verantwoordelijk is voor het dagelijkse beheer en onderhoud ervan, is in de monitor sprake van een eigen accommodatie of complex.

⁷ Met privatisering wordt de overheveling van taken en verantwoordelijkheden van overheden naar particuliere organisaties bedoeld.

⁸ In 2001, 2002, 2003 en 2005 verschenen jaarberichten over de brede school in het primair onderwijs. In 2003 en 2005 rapporteerde Oberon over de brede school in het voortgezet onderwijs. Vanaf 2007 zijn alle gegevens opgenomen in één jaarbericht over brede scholen in het primair en voortgezet onderwijs.

Vanaf 2001 wordt de ontwikkeling van brede scholen gemonitord en beschreven. Voor verzameling van gegevens zijn gemeenten, schoolbesturen van scholen in het primair en voortgezet onderwijs en brede scholen aan de hand van een digitale vragenlijst benaderd (Oberon, 2009). Bij gemeenten en scholen die de digitale vragenlijst niet hebben ingevuld, is een verkorte telefonische vragenlijst afgenomen. Aan gemeenten is gevraagd of er op het moment van bevraging brede scholen zijn, of er binnen de gemeente voornemens zijn om brede scholen te ontwikkelen, waar de brede scholen gesitueerd zijn en wat de wijze van huisvesting is. Aan schoolbesturen en brede scholen zijn vragen voorgelegd met betrekking tot de aanleiding, doelen, gewenste profiel, doelgroep, type activiteiten, betrokken partijen, samenwerkingsvormen, ruimtes, financiering, opbrengsten, successen en knelpunten. Hiermee is nog altijd maar beperkt informatie beschikbaar over sportaccommodaties op scholen. Gymlokalen en speelpleinen zijn maar zeer beperkt in beeld.

3.4 Gebruikers: burgers

In Nederland zijn verschillende landelijke onderzoeken waarin vragen aan burgers worden gesteld over het accommodatiegebruik. Hieronder geven we een overzicht van de landelijke enquêtes die beschikbaar zijn met gegevens over het accommodatiegebruik van burgers en organisaties. Daarbij geven we een korte beschrijving van de achtergronden van het databestand en de vraagstellingen over accommodaties. Een overzicht van de datasets en hun belangrijkste kenmerken staan beschreven in tabel 3.6.

Tabel 3.6 Overzicht databestanden met bevolkingsgegevens over accommodatiegebruik

Naam bestand	Organisatie	Frequentie	Sinds (jaartal)	Meest recente jaargang	Doelgroep	Meetmethode
OBiN	Ministerie van VWS	jaarlijks	1999	2010	Bevolking: 4 jaar en ouder	vragenlijst
AVO	SCP	vierjaarlijks	1979	2007	Leden van huishoudens van 6 jaar en ouder	vragenlijst
TBO	SCP	vijfjaarlijks	1975	2005	Bevolking: 12 jaar en ouder	vragenlijst en dagboek
SportersMonitor	Mulier Instituut / NOC*NSF	tweejaarlijks	2006	2010	Bevolking: 5 t/m 80 jaar	vragenlijst
Nationaal Sporters Onderzoek	Mulier Instituut / SCP	eenmalig	2005	2005	Bevolking: 15 jaar en ouder	vragenlijst
Eurobarometer	Europese Commissie	jaarlijks, sportacco. vragen eenmalig	2009	2009	Bevolking van 27 EU lidstaten	vragenlijst

3.4.1 OBiN

Sinds 1986 laat het Ministerie VWS jaarlijks onderzoek doen naar bewegen en de relatie tussen bewegen, gezondheid en overgewicht onder de bevolking. Sinds 1999 is dit in de vorm van het onderzoek Ongevallen en Bewegen in Nederland (OBiN). Grofweg bestaat OBiN uit drie delen; letsel, sportparticipatie en bewegen en overgewicht. OBiN is een continu onderzoek onder Nederlanders waarbij elke dag mensen worden ondervraagd. Sinds 2006 wordt er mixed-mode methode gebruikt (een combinatie van telefonisch en online onderzoek) om zoveel mogelijk Nederlanders te bereiken. In de jaren voor 2006 werden de vragen alleen telefonisch afgenomen. Een aantal groepen wordt nog steeds alleen telefonisch bevraagd, te weten, ouders

van kinderen tot en met 11 jaar (proxy), kinderen van 12 tot en met 14 jaar en 65-plussers. Jaarlijks worden er in totaal 5.900 mensen online ondervraagd en 4.100 mensen telefonisch. De steekproef voor OBiN wordt getrokken uit InterviewBase. Dit is een database van circa 238.000 Nederlanders die mee willen werken aan onderzoek.

OBiN bevat dus vragen over sportdeelname. Aan de respondenten wordt gevraagd welke sport en of sporten zij hebben beoefend in de afgelopen 12 maanden.⁹ Tevens is er gevraagd in welk verband de sport of sporten werden beoefend. Antwoordcategorieën zijn: bij een sportvereniging, bij een sportschool, fitnesscentrum, bij de fysiotherapeut, loopgroep, bedrijfssport, sportbuurtwerk, jeugd- of jongerenwerk, buurthuis, bij schoolsportactiviteiten, buiten lesuren, tijdens sportevenementen / georganiseerde tochten, tijdens een sportvakantie, met gezin, familie, vrienden, burens, ongeorganiseerd, alleen of anders. Vervolgens wordt er in de vragenlijst gevraagd of de sport of de sporten buiten of binnen werden beoefend.

Om meer te weten te komen over het gebruik van sportaccommodaties van Nederlanders zijn er in 2010 een aantal extra vragen aan de vragenlijst toegevoegd. Er wordt per sport die de respondent aanvinkt niet alleen gevraagd of hij/zij de sport buiten of binnen beoefend, maar tevens is er gevraagd op welke accommodatie dat buiten of binnen is. Voor de binnen accommodaties zijn de antwoordopties: sporthal of sportzaal, gymzaal, fitnesscentrum / sportschool, clubhuis/ kantine / café, buurthuis / wijkgebouw, thuis, overdekt zwembad, overdekte ijsbaan, indooratletiek accommodatie, skihal, tennishal, klimhal, wielervedbaan (indoor), kartbaan (indoor), manege of andere binnenruimte.

Voor de buiten accommodatie zijn de antwoordopties: sportpark/sportveld, Cruijff Court / Krajicek Playground / Zone parc, ander soort speelveldje, op een schoolplein, bos, park, strand/duinen, zee/meer/plas/sloot, openbare weg, eigen tuin, openlucht zwembad, niet overdekte ijsbaan, tijdelijke (kunst)ijsbaan / schaatsaccommodatie (bijvoorbeeld op een marktplein), Pitch&Putt / par 3 baan, Driving Range, 9-holesbaan, 18-holesbaan (of groter), atletiekbaan, halfpipe / skatebaan, roeibaan, wielervedbaan (outdoor), tennisbaan (outdoor), racecircuit, motorcrosscircuit, kartbaan, outdoor, Jeu-de-boules baan, andere buitenruimte, in het buitenland.

3.4.2 AVO

Het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek (AVO)¹⁰ is een onderzoek dat in opdracht van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) wordt uitgevoerd door een ‘veldwerkorganisatie’ (de laatste keer was dat het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)). Het AVO is afgenomen in 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1999, 2003 en 2007.¹¹ Het doel van het AVO is inzicht verkrijgen in de mate waarin door de Nederlandse huishoudens, alsmede door alle personen van 6 jaar of ouder binnen deze huishoudens, gebruik wordt gemaakt van uiteenlopende voorzieningen, waaronder ook voor sport en voor cultuur. Er worden twee schriftelijke vragenlijsten gebruikt, te weten een vragenlijst voor personen in de leeftijd van 6 tot en met 15 jaar (jeugd-vragenlijst) en een vragenlijst voor personen van 16 jaar of ouder

⁹ Sporten die tijdens de vakanties werden beoefend tellen wel mee; sporten die tijdens gymnastiek op school werden beoefend niet.

¹⁰ <http://www.scp.nl/content.jsp?objectid=default:18419>

¹¹ Het is nog niet duidelijk of het AVO in 2011 zal worden herhaald en zo ja, in welke vorm.

(volwassenenvragenlijst). Voor kinderen jonger dan 12 jaar wordt de jeugd vragenlijst door de ouders/verzorgers ingevuld (proxy). Daarnaast wordt, via een mondeling interview, informatie verzameld over kenmerken van het huishouden (samenstelling, inkomen, woonsituatie). De steekproefkaders worden samengesteld op basis van persoon- en adresgegevens, voor 2007 afkomstig uit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA). Zowel de kwantiteit als de kwaliteit van de respons liggen op een uitzonderlijk hoog niveau. Er worden ongeveer 11.000 adressen aan huis benaderd om van ten minste 6.000 huishoudens ingevulde huishoudens- en persoonsvragenlijsten te verkrijgen. Aan het AVO-2007 deden 6.824 huishoudens en 13.410 personen mee.

Het AVO vraagt bij alle leden van het huishouden (mits ouder dan 6 jaar) de sportdeelname na. Dat gebeurt sinds de start van het AVO in 1979 op vrijwel ongewijzigde wijze, en daarmee is een unieke tijdreeks opgebouwd. Het navragen van de sportdeelname gebeurt aan de hand van een 'toonkaart'. Aanvullend worden voor de 7 meest beoefende sporten, aanvullende vragen gesteld, bijvoorbeeld over het lidmaatschap van een vereniging, de deelname aan competities en/of trainingen en de frequentie. Ook wordt gevraagd waar de sport of sporten door de respondent zijn beoefend. Antwoordmogelijkheden zijn: op een officieel sportterrein (zoals sportcomplex, sportzaal/sporthal/ ijsbaan/ zwembad), gymnastiekzaal, in een overdekte ruimte die niet uitsluitend voor sport gebruikt wordt (zoals een buurthuis of dorpshuis), buiten in de open lucht (niet op een officieel sportterrein), thuis/tuin of anders.

Tevens werd er in 2007 gevraagd of de sport of sporten binnen de eigen gemeente of elders werden beoefend. Vervolgens werd gevraagd of de accommodatie of accommodaties zich in een groene omgeving (zoals bos, dagrecreatiegebied, natuurgebied, overig agrarisch gebied, park en plantsoen) bevond. De vragen uit de Richtlijn Sportdeelname Onderzoek (RSO) zijn in 2007 aan de helft van de respondenten voorgelegd.

3.4.3 TBO

Het Tijdbestedingsonderzoek (TBO) is van oudsher een vijfjaarlijks onderzoek, onder de Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder.¹² Het Sociaal en Cultureel Planbureau treedt voor het onderzoek, dat meerdere opdrachtgevers kent, als coördinerende instantie op. Kern van het onderzoek is een dagboek dat de respondent gevraagd wordt om gedurende één week (in oktober) per kwartier bij te houden. Op basis daarvan wordt informatie verzameld over de tijdsbesteding, waaronder ook aan sportdeelname en aan het bijwonen van sportwedstrijden. Het begrip sport wordt daarin niet voorzien van een andere definitie of onderverdeling. Verder wordt – rudimentair- gevraagd naar de locatie waar mensen zich bevinden (thuis, binnen de woonplaats of daarbuiten). Dit dagboekje is sinds de eerste editie van het onderzoek, in 1975, niet fundamenteel veranderd en biedt daardoor goede mogelijkheden voor trendanalyses. Daarnaast worden aanvullende vragen gesteld, over diverse aspecten van de woon- en leefsituatie alsmede over de vrijetijdsbesteding (waaronder sport en bewegen¹³). Er worden geen vragen gesteld over gebruik van sportaccommodaties. In 2005 deden 2.188 personen aan het onderzoek mee, die daartoe tweemaal thuis werden geïnterviewd (éénmaal aan het begin van het

¹² <http://www.scp.nl/content.jsp?objectid=default:18736> en http://www.scp.nl/Organisatie/Onderzoeksgroepen/Tijd_Media_Cultuur/Tijdsbesteding.

¹³ Hiervoor wordt geen gebruik gemaakt van de RSO-richtlijn en wordt ook niet gewerkt met een toonkaart.

onderzoek en éénmaal aan het einde). In 2005 was het steekproefkader de gemeentelijke basisadministratie (GBA).

In 2006 is een nieuwe versie van onderzoek uitgetest, die vergelijkbaar is met tijdsbestedingsonderzoeken in andere Europese landen. Het TBO is daarin een doorlopend onderzoek onder de Nederlandse bevolking van 10 jaar en ouder, ook tijdens vakanties, met episodes van 10 minuten in een zevendaags dagboek in plaats van de eerder gehanteerde 15 minuten, en met open, zelf door respondenten in te vullen coderingen voor activiteiten (plus nevenactiviteiten) in plaats van voorgecodeerde activiteitenlijsten zoals in het 'oude' TBO. De informatie wordt verzameld via telefonische interviews. Gebleven zijn de aanvullende vragenlijsten. De nieuwe opzet van het onderzoek biedt meer mogelijkheden om in te gaan op de reistijden en vervoerswijze van en naar sportactiviteiten. Verder blijft zowel de verzamelde informatie over tijd besteed aan sport als over het ruimtegebruik, redelijk grofmazig. Het onderzoek staat geen verfijningen toe naar takken van sport en ook niet of nauwelijks naar organisatievormen. De kracht van het onderzoek schuilt vooral in de nauwgezette registratie van de tijd die aan sport wordt besteed, mede in relatie tot andere vormen van bewegen en andere (vrijtijds)activiteiten. In 2006 deden 1.875 mensen aan het onderzoek mee. In 2011 zal opnieuw een TBO-nieuwe-stijl worden gehouden.

3.4.4 SportersMonitor

De 'Sportersmonitor' is een monitor die zich richt op uiteenlopende aspecten van het sportgedrag van de burgers. De doelstelling van de SportersMonitor is het verkrijgen van inzicht in de sportparticipatie, de sporthistorie en de attitude ten aanzien van sport van de Nederlandse bevolking van 5 tot en met 80 jaar. De Sportersmonitor wordt tweejaarlijks uitgevoerd door het Mulier Instituut in samenwerking met NOC*NSF. Voor de Sportersmonitor worden circa 4.000 burgers van 5 jaar en ouder met behulp van een internetvragenlijst ondervraagd over de belangrijkste aspecten van hun sportgedrag. Voor de uitvoering van het onderzoek wordt gebruik gemaakt van de GfK-panels (GfK Panel Services Benelux bv te Dongen). Binnen het onderzoek is er gebruik gemaakt van twee versies, te weten een vragenlijst voor respondenten van 15 jaar en ouder en een vragenlijst om het sportgedrag van kinderen (5 t/m 14 jaar) vast te leggen. Voor de vragenlijst 'kindversie' geldt dat ouders zijn verzocht het sportgedrag van hun kind in te vullen. De eerste monitor is afgenomen in 2006, en de vragenlijst is in 2008 en 2010 herhaald.

De Sportersmonitor bevat een vraag over de tijd die men bezig is om op de plek te komen waar men de sport beoefent. Tevens zijn er vragen die ingaan op de gewenste en geboden kwaliteit van een groot aantal aspecten van dienstverlening die voor de sporter van belang zouden kunnen zijn. Zo wordt gevraagd hoe belangrijk de sporter verschillende aspecten vindt, en in hoeverre hij/zij hierover tevreden is. Met betrekking tot de sportaccommodatie wordt er onder andere gevraagd naar bereikbaarheid per fiets en auto van de sportaccommodatie, entreeprijs van de sportaccommodatie, de openingstijden van de sportaccommodatie, de sociale veiligheid op de sportaccommodatie en de netheid van de kleedruimten.

3.4.5 NSO

Grote bevolkingsonderzoeken, zoals OBiN, AVO, SportersMonitor en gegevens van CBS, produceren met enige regelmaat nieuwe cijfers over het aantal mensen dat aan sport doet en/of beweegt. Sport vormt noodzakelijkerwijs meestal een bescheiden onderdeel van de

vragenlijsten, wat betekent dat er maar een beperkt aantal vragen gesteld kan worden over het sportgedrag.

In 2005 heeft het Mulier Instituut samen met het SCP het initiatief genomen om het Nationaal Sport Onderzoek (NSO) uit te zetten met vragen over sport verdeeld over vijf thema's: opvattingen en feiten, huidige sportbeoefening, sportverleden en schoolsport, (vrijwillig) werken in de sport, kijken naar sport en sport en lichamelijke (beweging, voeding en uiterlijk). Voor het onderzoek heeft GfK panel Services Benelux in 2005 ruim 5.000 burgers van 15 jaar en ouder benaderd. Alle respondenten waren afkomstig uit het eind 2003 door GfK eveneens voor het SCP uitgevoerde AVO. In 2003 is aan de respondenten van het AVO gevraagd of men bezwaar had om nogmaals benaderd te worden voor een schriftelijk onderzoek over sport. Uiteindelijk zijn er van ruim 2.000 respondenten ingevulde vragenlijsten verkregen (respons 44%). Gesteld kan worden dat het bestand een goede afspiegeling vormt van de Nederlandse (sportende) bevolking.¹⁴

In het NSO zijn verschillende vragen gesteld over sportaccommodaties en het gebruik daarvan. Met behulp van stellingen werd de respondent gevraagd aan te geven hoezeer hij/zij het eens is met de uitspraak. De volgende stellingen met betrekking tot sportaccommodaties werden opgenomen:

- Sportclubs zijn vaak niet goed te bereiken
- Rond een sportaccommodatie is het 's avonds best eng
- De sportaccommodaties zijn niet open wanneer ik dat wil
- Er zijn voor de sport die me aanspreekt onvoldoende sportverenigingen in mijn omgeving
- Ik wil wel sporten, maar weet niet goed waar dat kan
- De gemeente geeft weinig informatie over waar je kunt sporten

Tevens is er in het NSO nagevraagd hoeveel tijd de respondent doorgaans onderweg is naar de sportaccommodatie wanneer hij/zij gaat sporten. Aanvullend daarop werd gevraagd welk vervoersmiddel de respondent meestal gebruikt om bij de sportaccommodatie te komen.

Er werd ook een vraag over de tevredenheid van de sportaccommodatie opgenomen.

Respondenten konden aangeven in hoeverre ze het belangrijk vonden en tevreden waren over de bereikbaarheid van de accommodatie (auto/fiets), de openingstijden van de sportaccommodatie, de informatie over de (sport) activiteiten, de entreprijs van de sportaccommodatie en de kwaliteit van de sportaccommodatie (te weten sociale veiligheid, netheid douches en kleedruimten en rookvrije ruimten). De resultaten van dit onderzoek worden kort beschreven in hoofdstuk vijf.

3.4.6 Eurobarometer

De Eurobarometer (in opdracht van the European Commission's Directorate General for Education and Culture (DG EAC)) is een reeks van onderzoeken die sinds 1973 worden uitgevoerd. Met behulp van de Eurobarometer wordt er gekeken naar de publieke opinie in de

¹⁴ Met uitzondering van de factor etniciteit. Er is, zoals in veel bevolkingsonderzoeken, een ondervetegenwoordiging van het aandeel allochtonen.

EU-lidstaten (27 Europese landen¹⁵) over de onderwerpen die de burgers van de EU aangaan, zoals vergroting van de Unie, de sociale situatie, gezondheid, cultuur, informatietechnologie, milieu, de Euro, defensie etc. Ieder jaar wordt er bij 1,000 respondenten van iedere lidstaat van 15 jaar en ouder een vragenlijst afgenomen (in totaal dus ongeveer 27.000 mensen). In 2003 en 2004 zijn er een aantal vragen gesteld over sportdeelname. In 2009 echter zijn er in de Eurobarometer vragen gesteld met betrekking tot de accommodatie waar gesport wordt.

Gevraagd is naar waar de respondenten sporten. Antwoordcategorieën waren: in een fitnesscentrum, op een sportclub, op een sportvereniging, op school/universiteit, op het werk, in het park of onderweg van huis naar bijvoorbeeld werk. Tevens is er gevraagd in hoeverre respondenten het eens zijn met verschillende stellingen waaronder: ‘het gebied waarin ik woon biedt veel mogelijkheden om te sporten’ (zie paragraaf 2.1.2, figuur 2.2 voor de uitkomsten) en ‘lokale sportclubs en sportverenigingen bieden veel mogelijkheden om te sporten’.

3.4.7 RSO

De Richtlijn Sportdeelname Onderzoek (RSO) is zoals de naam aangeeft een richtlijn. Het bevat vragen die in landelijke onderzoeken zijn opgenomen. De RSO bevat onder andere vragen over accommodatiegebruik. Deze richtlijn wordt door gemeenten en provincies steeds meer gebruikt in het kader van sportdeelname onderzoeken. Hiermee komt op lokaal niveau informatie beschikbaar over het gebruik van accommodaties voor de sportbeoefening. Daarnaast wordt door het RSO Platform, een expertgroep die zich bezighoudt met de doorontwikkeling van de RSO, momenteel een aanvullende module met vragen over accommodaties ontwikkeld. De kennis uit deze quickscan wordt gebruikt om deze aanvullende module vorm te geven.

In 2011 gaf 61 procent van de gemeenten aan sportdeelname onderzoek uit te (laten) voeren voor de monitoring en evaluatie van het sportbeleid (Van der Werff & Hoekman, verwacht 2011). 42 procent van de gemeenten meet de tevredenheid over sportaccommodaties en/of het sportaanbod. Deze gegevens worden op lokaal niveau verzameld om het gevoerde beleid te kunnen evalueren.

3.4.8 Overview burgerbevragingen

Hieronder is een samenvatting opgenomen van de vragen waarop de verschillende bevolkingsonderzoeken antwoord geven (tabel 3.7). Wat opvalt, is dat geen enkel onderzoek alle antwoorden beantwoordt, maar slechts op een aantal onderwerpen ingaat. Daarnaast zijn er een aantal vragen die in drie of vier van de onderzoeken een plek krijgen. Bijvoorbeeld de sportdeelname, waar de sporter zijn sport beoefend en wat de reistijd is naar de sportaccommodatie.

¹⁵ België, Bulgarije, Tsjechië, Denemarken, Duitsland, Estland, Ierland, Griekenland, Spanje, Frankrijk, Italië, Cyprus, Letland, Litouwen, Luxemburg, Hongarije, Malta, Nederland, Oostenrijk, Polen, Portugal, Roemenie, Slovenië, Slowakije, Finland, Zweden en Engeland

Tabel 3.7 Per databron aangegeven welke gegevens hierin te vinden zijn

	OBiN	AVO	TBO	SM	NSO	Eurobaro
Sportdeelname?	X	X	X	X		
In welk verband wordt er gesport?	X					
Waar beoefent de sporter zijn sport?	X	X				X
Binnen of buiten?	X					
Wat voor soort sportaccommodatie?	X	X				
Binnen of buiten de gemeente?		X				
Bij accommodaties in het groen?		X				
Reistijd naar sportaccommodatie?			X	X	X	
Manier van vervoer naar sportaccommodatie?					X	
Belang van kwaliteit* van sportaccommodatie?				X		
Tevredenheid over kwaliteit* van sportaccommodatie?				X	X	
Aanbod van sportverenigingen in de buurt?					X	X
Informatie over sportaccommodaties en sportverenigingen?					X	

*Bereikbaarheid, entreprijzen, openingstijden, sociale veiligheid en hygiëne

In het vorige hoofdstuk stelden we vast dat de aantrekkingskracht van een sportaccommodatie is gekoppeld aan vier kenmerken: nabijheid/bereikbaarheid, kwaliteit, sportaanbieder/activiteitenaanbod en (sociale) veiligheid. De nabijheid/bereikbaarheid is in de vragenlijsten nog het best te associëren met reistijd naar sportaccommodatie, maar gaat dan wel vooral over wat de reistijd is van de sporter en niet in hoeverre de nabijheid/bereikbaarheid van belang is. Het belang van kwaliteit van sportaccommodaties wordt alleen gevraagd in de SportersMonitor. In de NSO en SportersMonitor is aandacht voor de tevredenheid over de kwaliteit van sportaccommodaties. In deze twee onderzoeken wordt de sociale veiligheid gezien als een onderdeel van de kwaliteit. De NSO en de Eurobarometer zijn de enige onderzoeken waarin een vraag is opgenomen over de tevredenheid over het aanbod van sportverenigingen in de buurt. Nadeel is dat dit geen onderzoeken zijn die als monitor fungeren. Hiermee is het de vraag of de gestelde vragen in de toekomst nog eens aan de burgers worden voorgelegd.

3.5 Conclusies

De meeste bundeling van gegevens over de sportinfrastructuur vindt plaats in de rapportage sport. In de edities van 2003, 2006 en 2008 is een beschrijving gegeven van de ontwikkelingen op het gebied van sportaccommodaties en sportorganisaties. Voor deze beschrijving worden diverse bronnen gebruikt. Overigens blijft het vooral bij beschrijvingen van ontwikkelingen op landelijk niveau en kunnen maar beperkt conclusies aan deze beschrijvingen worden verbonden. Vooral op het gebied van aanwezigheid van accommodaties circuleren verschillende cijfers. De aanwezige databestanden van sportaccommodaties in Nederland zijn niet op elkaar afgestemd. Er is hiermee sprake van een versnippering van accommodatiegegevens en geen centrale bundeling van kennis over aanwezigheid van accommodaties.

Ook de gebruiksgegevens van accommodaties zijn niet centraal gecoördineerd. Dit is vooral het resultaat van het ontbreken van één accommodatiemonitor. Bevraging over sportaccommodaties, zowel de aanwezigheid ervan als het gebruik ervan, is vaak onderdeel van een groter onderzoek waardoor concessies worden gedaan aan de omvang van de accommodatievragen. De nadruk ligt vaak op de relatie met andere onderdelen en niet enkel op accommodatiegegevens of inzicht in accommodatiegebruik.

Daarnaast is de commercialisering van de sport en de gescheiden wereld van onderwijs en sport debet aan de versnippering van de informatie over sportaccommodaties. Het inzicht in de commerciële organisaties en de schoolsportaccommodaties is beperkt.

Veel databestanden hebben als overeenkomst dat de postcode van de sportaccommodatie, sportorganisatie of burger wordt geregistreerd. Dit biedt mogelijkheden om informatie binnen de postcodegebieden aan elkaar te knopen. Deze mogelijkheden worden nu nog onvoldoende benut.

4. Gebruik van gegevens sportinfrastructuur

In dit hoofdstuk wordt er aandacht geschonken aan het gebruik van accommodatiegegevens door verschillende gebruikersgroepen, te weten beleidsorganisaties, sportbonden, gemeenten en burgers.

Beleidsorganisaties hebben een beleidsmatig belang bij de accommodatiegegevens en gebruiken de kennis uit de accommodatiegegevens om hun achterban van dienst te zijn en hun belangen te behartigen. Om erachter te komen welke accommodatiegegevens gemeenten gebruiken, de wijze waarop zij de gegevens verspreiden en de behoefte die ze hebben op het gebied van accommodatiegegevens is er met drie gemeenten (een grote, middelgrote en kleine gemeente) contact geweest en is geput uit eerder onderzoek. Tevens is er, vanuit het perspectief van de burger (op zoek naar sportaanbod), bekeken of informatie over de vereniging die het sportaanbod verzorgt en adresgegevens van de accommodatie voor handen zijn.

Door middel van telefonische interviews en in een enkel geval e-mailcontact met medewerkers van een aantal sportbonden is duidelijk geworden op welke wijze zij de accommodatiegegevens verspreiden of openbaar toegankelijk hebben gemaakt.

4.1 Beleidsorganisaties

4.1.1 NISB

Het NISB heeft op basis van een beleidsprogramma ‘Beweegruimte 2009-2012’ aandacht voor beweegvriendelijke omgevingen. NISB richt zich dus vooral op de beweegvriendelijke omgeving en niet specifiek op sportaccommodaties. Het meerjarenproject (2009-2012) ‘Beweegvriendelijke Omgeving’ is gericht op kennisvergroting met betrekking tot een beweegvriendelijke inrichting van de omgeving die bijdraagt aan een actieve leefstijl, sociale cohesie en leefbaarheid.

De eerste fase van het meerjarenproject bestond uit onder andere een literatuurverkenning door de DSP-groep. Zij hebben in 2009 middels literatuur-, internetonderzoek en interviews met sleutelpersonen onderzocht welke variabelen en kenmerken in de fysieke omgeving bepalend zijn voor het sport- en beweeggedrag van mensen en onder welke voorwaarden (kritische succesfactoren). Tevens is onderzocht in hoeverre die variabelen en kenmerken verschillen voor verschillende typen omgevingen en voor verschillende doelgroepen/bevolkingsgroepen. Het doel was om helder te krijgen wat bekend is over ruimtelijke maatregelen (inrichting en beheer) ten behoeve van een actieve leefstijl en welke sociale maatregelen (organisatie en communicatie) een gemeente kan nemen om dit te bevorderen. Het onderzoek heeft geresulteerd in de rapportage met als titel: *‘Vooronderzoek ‘Aanpak beweegvriendelijke omgeving’* (Duijvestijn e.a., 2010).

De tweede en derde fase van het meerjarenplan bestaan uit het uitvoeren van acht pilots en het opstellen van een toolkit (2010-2012). De volgende acht pilots zijn gestart en lopen door in 2011 en 2012: project Deventer Voorstad Oost, project Amsterdam Nieuwe-West, project Bergen op Zoom; Galgeldonk-West, project Rotterdam; Pact op Zuid/Stadionpark, project Culemborg; Terweijde, project Echt/Susteren; sportpark De Bandert, project Beweegvriendelijke wijken Heerhugowaard en project de beweegvriendelijke wijk in de Haarlemmermeer. Uiteindelijk zal alle verworven kennis en informatie van de pilotgemeenten worden vertaald naar een toolkit ‘Beweegvriendelijke Omgeving’ voor gemeenten. Een eerste

conceptversie van de toolkit wordt medio 2012 verwacht. Tot slot wordt in fase vier gewerkt aan ambtelijke en bestuurlijke agendasetting en beleidsborging (2013 en verder).

Naar aanleiding van de resultaten van de DSP-groep in 2009 naar beweegvriendelijke omgeving is er eind 2010 door NISB samen met de Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) onderzocht of buiten de acht pilots die NISB volgt binnen het programma 'Beweegruimte', meer Nederlandse gemeenten bezig zijn met activiteiten op het terrein van beweegvriendelijke omgeving. De samenvatting van de resultaten van deze enquête 'beweegvriendelijke omgeving Nederlandse gemeenten' is in 2011 verschenen.

NISB gebruikt verder geen accommodatiegegevens, maar neemt wel kennis van de landelijke ontwikkelingen die onder andere in de *'Rapportage Sport'* worden beschreven.

4.1.2 VSG

VSG maakt geen gebruik van accommodatiegegevens. Gemeenten weten zelf welke accommodaties zich lokaal bevinden. Er wordt door VSG geen noodzaak gevoeld om hier landelijk data over te verzamelen. Wel wordt kennisgenomen van de publicaties die inzicht geven in de ontwikkeling van sportaccommodaties en sportorganisaties in Nederland. Deze kennis wordt verder verspreid naar de gemeenten.

Met de kennisdag sportaccommodaties draagt VSG bij aan de discussie en kennisontwikkeling rondom accommodatiebeleid en beheer en exploitatie van sportaccommodaties. Tevens wijdt VSG elk jaar een editie van het vakblad SportLokaal aan sportgebouwen. Gemeenten kunnen dan voorbeelden van nieuwe sportaccommodaties aandragen die worden opgenomen in het themanummer.

4.1.3 NOC*NSF

NOC*NSF registreert momenteel zelf geen data op het gebied van accommodaties, maar heeft wel een goed beeld van sportorganisaties. NOC*NSF heeft samen met het Mulier Instituut de Verenigingsmonitor opgezet, waarmee vanaf 2000 jaarlijks een landelijk beeld wordt gegeven van de stand van zaken bij sportverenigingen. In 2003 is in de verenigingsmonitor extra aandacht geweest voor het accommodatiegebruik van sportverenigingen. Mogelijk dat deze vraagstellingen in de toekomst herhaald worden.

Via het Kennis en Informatie Systeem Sport (KISS) ontsluit de koepelorganisatie de ledengegevens die sportbonden via Sportlink en Renflex verzamelen (m.u.v. de KNLTB, die zelfstandig gegevens bijhoudt). Doordat verenigingen de accommodatiegegevens up to date houden, zijn de gegevens het meest actueel en betrouwbaar.

Meer dan de afgelopen jaren zal in de nabije toekomst vanuit NOC*NSF de aandacht uitgaan naar sportaccommodaties. Daarbij zijn er twee uitgangspunten, te weten:

1. Multifunctionele wijkgerichte accommodaties
2. Kennisverspreiding *'best practises'* (van sportaccommodaties)

ad. 1. Multifunctionele wijkgerichte accommodaties

Steeds meer sportgeoriënteerde organisaties, waaronder NOC*NSF en sportbonden, geloven in de kracht van multifunctionele wijkgerichte accommodaties. Aan de hand van het (online) bijhouden van de ontwikkelingen ten aanzien van bijvoorbeeld sportparticipatiecijfers,

bevolkingsdata en veldeninformatie kan lokaal beleid worden gemaakt of aangepast. Een aantal sportbonden met aangesloten verenigingen, die met name over eigen accommodaties beschikken (o.a. KNVB, KNHB, NGF), stapt “over hun eigen schaduw heen” door andersoortige sportactiviteiten te organiseren of vanaf of op het sportcomplex de mogelijkheden daartoe te creëren, zoals wandelen, fietsen en bridgen (verklaring multifunctioneel). Bij deze clubs is een groei in leden zichtbaar.

Overall wil NOC*NSF niet meer meten in 'leden', maar in 'sportparticipanten'. Ook deelnemers aan hardloopevenementen (Atletiek), spelers op Cruyff Courts (Voetbal) en gebruikers van paardenroutes (Hippische sport) tellen mee.

ad. 2. kennisverspreiding best practises

Bij de G31 wil NOC*NSF met het oog op wijkgerichte sportaccommodaties en met behulp van een platform multifunctionaliteit & meervoudig gebruik een voet tussen de deur zetten. Gebleken is dat de impulsfinanciering en daaruit voortvloeiende (landelijke) samenwerkingsconstructies, zoals bijvoorbeeld het ‘Platform Sport & Onderwijs’ gunstige effecten hebben opgeleverd. NOC*NSF is in gesprek met de Richard Krajicek Foundation over projecten die uitgevoerd kunnen worden bij MBO-scholen vanwege de voor sporttrainingen (geen wedstrijden!) te benutten schoolpleinen.

Met betrekking tot onderzoek zou NOC*NSF graag insteken op succesvolle ‘business cases’ voorbeelden zoals ‘Flik Flak’, ‘Nieuw Welgelegen, Sportboulevard Enschede’ en ‘Haarlemmermeer’ (brede school), met daarbij de centrale vraag: Wat is de werkende factor geweest van deze *business case* (bewijslast)? NOC*NSF ziet daarbij graag een panel van laagopgeleiden, zodat de behoefte gepeild kan worden in de lage sociaal economische status wijken.

Ook zou NOC*NSF graag meer zaal(sport)gegevens (zoals bezettingsgraad) willen ontsluiten door een beroep te doen op de G4/G31 gemeenten (Olympisch Plan). Gemeenten kunnen vergelijkbaar met de dataverzameling van sportbonden/verenigingen gegevens inzichtelijk maken en uitwisselen, als ze dat al niet doen. Mogelijk kunnen hierbij de exploitanten van sportaccommodaties betrokken worden, aangezien zij een belangrijke(re) rol vervullen ten behoeve van een grotere sportparticipatie. NOC*NSF heeft in 2009 bij vier zaalsporten onderzoek laten doen, maar het is niet de bedoeling dit onderzoek structureel uit te laten voeren.

4.1.4 Ministerie van OCW

Het Ministerie van OCW ziet voor zichzelf geen verantwoordelijkheid op accommodatiegebied. De verantwoordelijkheid ten aanzien van onderwijshuisvesting voor sport (gymzalen) ligt in handen van de gemeenten. Weliswaar financiert het Ministerie van OCW deze voorzieningen via het gemeentefonds. In 2006 is aanvullend tussen gemeenten en OCW een regeling getroffen ten aanzien van het aanleggen van multifunctionele voorzieningen in bestaande gebouwen ten behoeve van brede scholen.

Het Ministerie van OCW beschikt zelf niet over overzichten van sportaccommodaties of aanwezige gymzalen en speelpleinen en is niet voornemens hierop actie te ondernemen. Het Ministerie van OCW heeft wel samen met het Ministerie van VWS het Mulier Instituut de opdracht gegeven een ‘Brede Analyse 2010’ uit te voeren om inzicht te krijgen in de feitelijke situatie van het sporten en bewegen in en rond scholen met name in relatie tot de

sportvereniging. De gegevens zijn gebundeld in de rapportage: *'Sport, Bewegen en Onderwijs: kansen voor de toekomst'* (2011) (Lucassen, e.a. 2011).

4.2 Sportbonden

Sportbonden maken vooral gebruik van de zelf verzamelde accommodatiegegevens en ontsluiten deze gegevens met behulp van internet. Via de websites van de sportbonden kunnen verenigingen, individuele gebruikers of clubzoekers gegevens vinden van een betreffende accommodatie. Vaak gaat het daarbij om adres- of contactgegevens van een vereniging, de routebeschrijving en gegevens die benodigd zijn ter voorbereiding op een training of wedstrijd (ondergrond, goed- of afkeuring accommodatie, etc.). Hieronder zal op een aantal bondspecifieke zaken worden ingegaan wat de ontsluiting van accommodatiegegevens betreft.

Atleten die de website van de Atletiekunie raadplegen, worden ook geïnformeerd over al of niet afgekeurde accommodaties (de achterliggende reden wordt niet prijsgegeven, dat wordt niet beschouwd als de taak van de Atletiekunie). Sommige wedstrijden op afgekeurde accommodaties kunnen wel doorgaan, tenzij de veiligheid van de atleet in het geding is of de atleet voordeel heeft (bijvoorbeeld met speerwerpen op een licht hellend veld). De bekendheid over de status van een accommodatie (wel of niet afgekeurd) is belangrijk in de mogelijke toekenning van evenementen en recorderkenning.

Als het om details over de sporthal, tennisbanen of sportvelden gaat (bijv. aantal baskets of type vloer/veld) dan wordt geadviseerd om contact op te nemen met de gemeente. In de meeste gevallen weet het bondsbureau ook uitgebreider (meer dan alleen adresgegevens) in te gaan op de accommodatiegegevens en anders wel de lokale vereniging(en).

Behalve de website gebruikt een aantal sportbonden specifieke media om accommodatiegegevens te verspreiden. De NBB (basketball) gebruikt bijvoorbeeld wedstrijdprogramma's en mededelingenbladen, waarin vermeld staat wanneer verenigingen dispensatie hebben voor het spelen in een bepaalde hal of op een bepaald veld. De gegevens worden puur gebruikt om verenigingen, scheidsrechters en toeschouwers te informeren over wedstrijdlocaties.

Het doel van de KNGU met dataverspreiding is enerzijds om verenigingen die geen turnhal hebben inzicht te geven in waar ze kunnen gaan trainen, en anderzijds om verenigingen die bezig zijn met de realisatie van accommodaties goede voorbeelden te geven. Verenigingen kunnen gebruik maken van de 'accommodatiecheck', die op korte termijn op de nieuwe website beschikbaar is. Deze tool wordt één op één overgenomen van de oude website:

<http://oud.kngu.nl>. Op het gebied van turnaccommodaties is tien jaar geleden een boek uitgebracht: *'A star is born'*, daarin is een classificatiesysteem opgenomen. (KNGU, 2003) Vanaf ster drie voldoet de accommodatie aan turnfaciliteiten. De gegevens van accommodaties zijn actueel. Een grote ontwikkeling binnen gymnastiekland is de opkomst van multifunctionele accommodaties waar sport en onderwijs samenkomen. Hierbij valt te denken aan de brede scholen en kinderopvang. Verenigingen komen nu met vragen naar de bond die betrekking hebben op het exploiteren van deze moderne accommodaties. Binnen nu en een half jaar bezoekt de KNGU een paar van deze multifunctionele accommodaties om daar lering uit te trekken. Externe data hierover zijn gewenst.

Eén van de KNZB-instrumenten die verenigingen kunnen inzetten is de badwatercalculator. Hiermee kunnen verenigingen, op basis van de normen uit de Meerjarenopleidingsplannen van de KNZB, objectief onderbouwen hoe groot de lokale vraag naar badwater is.¹⁶

Duidelijk wordt dat de bonden de instrumenten inrichten naar de vragen van hun leden. Er is niet één standaard wijze waarop sportbonden dataverzamelen en inzicht geven in deze accommodatiegegevens. Dit is sterk afhankelijk van de informatiebehoefte binnen de sporttakken.

4.3 Gemeenten

Om na te gaan van welke sportaccommodatiegegevens gemeenten gebruik maken en wat zij hiermee doen, zijn bij gemeenten van verschillende omvang (telefonische) interviews gehouden met beleidsmedewerkers.

Ongeacht de omvang van een gemeente is één of meer beleidsmedewerker belast met accommodatiebeleid. Gemeenten hebben een goed overzicht van de voorzieningen die ze in eigen beheer hebben. Maar het produceren van een kaart met waar de voorzieningen zich in de gemeente bevinden is een lastige aangelegenheid waar niet iedere gemeente (goed) in slaagt. Het gebruik van landelijke gegevens door gemeenten is vooral gekoppeld aan de normen van het handboek sportaccommodaties. Deze normen worden gebruikt voor de capaciteitsberekeningen en als legitimatie gebruikt bij verzoeken tot uitbreiding van sportparken.

Bij grotere gemeenten is vaak een sportaccommodatieplan aanwezig met een prognose van het benodigde aantal sportaccommodaties in de komende 15 jaar. Ook hier wordt teruggevalen op de bespelingsnormen uit het handboek sportaccommodaties. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van lokale sportdeelname onderzoeken waarin ook vragen worden gesteld over het accommodatiegebruik en de tevredenheid over het sportaanbod.

Hoekman & Gijsbers (2010) stellen dat op basis van de collegeprogramma's naast de sportaccommodaties de aandacht meer dan in het verleden komt te liggen bij speelruimte in de wijken en beweegmogelijkheden voor jong en oud. De inrichting van de openbare ruimte ten behoeve van sporten en bewegen wordt door meerdere gemeenten als belangrijk aandachtspunt gezien. Daarnaast zetten gemeenten stevig in op multifunctioneel gebruik van accommodaties, hogere bezettingsgraden en een bredere functie van sportaccommodaties. Veelal is multifunctioneel gebruik en hogere bezettingsgraden ingegeven om de budgetten in balans te houden in de economisch moeilijke tijden. Verschillende collegeprogramma's maken melding van het beter benutten van de huidige accommodaties, terwijl het realiseren van nieuwe sportaccommodaties in een aantal gevallen op de lange baan wordt geschoven. Daarnaast hebben meerdere gemeenten zichzelf ten doel gesteld om sportaccommodaties zo veel mogelijk te privatiseren of te verzelfstandigen. Gemeenten geven aan dat het landelijk ontbreekt aan goede voorbeelden en onderzoek op dit terrein.

¹⁶ http://www.knzb.nl/knzbvoor/verenigingen_vrijwilligers/badwatercalculatietool

Veel gemeenten stellen daarnaast in het collegeprogramma dat het subsidie- en tarievenstelsel wordt aangepast of dat onderzoek wordt gedaan naar een andere invulling van het stelsel. Hierbij staat vooral het verhogen van de zelfwerkzaamheid bij beheer en onderhoud van accommodaties centraal en het ‘voor wat hoort wat’ principe. De data over sportaccommodaties die we eerder de revue hebben laten passeren besteden geen aandacht aan deze onderwerpen maar beperken zich tot informatie over de aanwezigheid van accommodaties en de kenmerken van deze accommodaties.

De gemeenten zijn bekend met het accommodatieonderzoek van het CBS waarvoor zij vragenlijsten ontvangen. Gemeenten geven hierbij mee dat het te overwegen valt om te werken met een aanpassingsformulier in plaats van een vragenlijst. Vaak wijzigen de accommodatiegegevens niet veel. Het is dan gebruiksvriendelijker en sneller om alleen wijzigingen door te geven dan nogmaals een compleet overzicht te verstrekken van de aanwezige accommodaties.

Ten aanzien van sportorganisaties wordt in het algemeen gebruik gemaakt van de landelijke Verenigingsmonitor. Dit landelijk ontwikkelde instrument wordt daarnaast op lokaal niveau door 29 procent van de gemeenten uitgevoerd om een beeld te krijgen van de eigen verenigingen en te bezien hoe dit zich verhoudt tot de landelijke situatie. Hierbij wordt de verenigingsmonitor ook meer en meer als instrument benut om na te gaan welke verenigingen geschikt zouden zijn om te betrekken bij de uitvoering van het gemeentelijk sportbeleid.

Andere onderzoeken die gemeenten lokaal ontplooiën zijn gericht op de mate van tevredenheid over sportaccommodaties en sportaanbod. Met deze onderzoeken verkrijgen gemeenten een goed beeld van de aanwezige sportorganisaties en sportaccommodaties en de tevredenheid van de burger hierover. Aanvullend hebben de gemeenten behoeften aan antwoorden op beleidsmatige en beheersmatige vraagstukken omtrent verzelfstandiging, tarifiering, samenwerking sport en onderwijs en meervoudig gebruik.

4.4 Burgers

De burger is onder andere geïnteresseerd in de beschikbaarheid van een accommodatie, informatie over de vereniging die het sportaanbod verzorgt en adresgegevens van de accommodatie, terwijl de sportambtenaar behoefte heeft aan informatie over bezettingsgraden en capaciteit van de accommodaties, staat van onderhoud of bouwjaar.

Burgers kunnen gebruik maken van de ‘clubzoekers’ van de bonden en de sportatlas om een accommodatie en sportverenigingen in de woonomgeving te vinden. Daarnaast wordt over het algemeen in gemeentegidsen en op internet melding gemaakt van sportaanbieders in de gemeente. Er zijn verschillende wegen voor een burger om aan de noodzakelijke informatie te komen als deze op zoek is.

Een overzichtskaart van alle sportvoorzieningen in de eigen gemeente is veelal niet beschikbaar. Ook met de landelijke database van Sportatlas is geen compleet overzicht van sportvoorzieningen te verkrijgen via internet, omdat de vulling niet voor alle gemeenten volledig is.

Het actief benaderen van de burger om deze te informeren over de sportmogelijkheden is vooral een gebruik bij de commerciële sportsector (Van ‘t Verlaat, 2010). Verenigingen en

sportbonden zoeken de burger niet op maar bieden wel via internet de mogelijkheid om de sportmogelijkheden te bekijken.

4.5 Conclusies

Beleidsorganisaties, sportbonden en gemeenten nemen kennis van landelijke gegevens over accommodaties en accommodatiegebruik. Beleidsorganisaties en sportbonden gebruiken de landelijke gegevens en kennis om de lokale partijen bij te staan en advies te kunnen geven. Door gemeenten worden de landelijke ontwikkelingen weliswaar gevolgd, maar de lokale situatie en het handboek sportaccommodaties zijn veelal de basis voor nieuw beleid. De huidige landelijke onderzoeken hebben vooral een beschrijvende functie en sluiten maar beperkt aan bij de meer beleidsmatige en beheersmatige kennisvragen van de partijen in het veld. Gemeenten hebben ten aanzien van sportaccommodaties vooral behoefte aan kennis rondom aanleg en onderhoud, verzelfstandigen, multifunctioneel gebruik van voorzieningen en het inrichten van het tariefstelsel. Vanuit NOC*NSF klinkt vooral de roep om succesvolle *business cases* van sportaccommodaties en een antwoord op de vraag: wat maakt nu een sportaccommodatie succesvol?

Ten aanzien van sportorganisaties speelt de verenigingsmonitor landelijk en lokaal een belangrijke rol. Beleidsorganisaties gebruiken de kennis uit de monitor om de ondersteuning te bieden aan de sportorganisaties en spelen in op ontwikkelingen. Gemeenten gebruiken de verenigingsmonitor steeds meer als instrument om verenigingen in beeld te krijgen die mogelijk in staat zijn om een rol te vervullen in de uitvoering van het gemeentelijk sportbeleid.

5. Kennis over sportinfrastructuur

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de kennis die we op kunnen doen uit de verschillende gegevensbestanden die in het vorige hoofdstuk zijn beschreven. Hierbij gaan we in op de vraagstukken die in de inleiding aan de orde zijn gesteld en proberen we aan te geven waar de kennislacunes liggen.

- Hoe is de staat van sportaccommodaties in Nederland?
- Hoe toegankelijk zijn sportaccommodaties?
- In hoeverre zijn sportaccommodaties aanwezig in wijken?
- Vormt een tekort aan/ de afstand tot accommodaties een belemmering voor sportdeelname?
- Wat is de rol van sportorganisaties en welke knelpunten kennen de sportorganisaties?
- Is er een tekort aan accommodaties of valt te verwachten dat deze in de toekomst ontstaan?

Maar we beginnen met een overzicht van de kennis over het accommodatiegebruik.

5.1 Gebruik van accommodaties door de bevolking

Gegevens over sportaccommodaties en het gebruik daarvan worden in verschillende databronnen verzameld, onder andere OBiN.

Tabel 5.1 Het percentage Nederlanders dat gebruikt maakt van verschillende sportaccommodaties

Sportaccommodatie	%	Sportaccommodatie	%
Weg	23,6	Schoolplein	1,7
Binnen zwembad	15,6	Manege	1,5
Fitness	14,6	Skihal	1,3
Bos	13,6	Buiten atletiekbaan	1,3
Sporthal	13,2	Buiten ijsbaan	1,1
Sportpark	9,9	Driving	1,0
Buitenland	9,2	Achttienhole golfbaan	1,0
Andere buitenruimte	9,0	Negenhole golfbaan	0,8
Park	8,9	Tijdelijke ijsbaan	0,7
Zee	8,6	PitchPutt	0,7
Thuis	6,2	Jeu de boules baan	0,6
Buiten zwembad	6,2	Indoor kartbaan	0,5
Strand	6,0	Cruiff courts	0,4
Andere binnenruimte	5,8	Klimhal	0,3
Gymzaal	4,8	Indoor wielersbaan	0,2
Buiten tennisbaan	4,5	Halfpipe	0,2
Clubhuis	4,2	Indoor atletiekbaan	0,1
Soort speelveld	2,9	Roeibaan	0,1
Tennishal	2,5	Buiten wielersbaan	0,1
Buurthuis	2,4	Racecircuit	0,1
Tuin	1,9	Motorcross	0,1
Binnen ijsbaan	1,7	Buiten kartbaan	0,1

Bron: OBiN 2010

Zo heeft OBiN in 2010 een aantal vragen aan de monitor toegevoegd om meer te weten te komen over het gebruik van sportaccommodaties van Nederlanders. Tabel 5.1 geeft voor veel binnen en buiten sportaccommodaties aan hoeveel procent van de Nederlanders gebruikt maakt van een bepaalde sportaccommodatie.

De openbare weg wordt het meest gebruikt voor sportbeoefening, gevolgd door het overdekte zwembad, fitnesscentra en het bos. Sporthallen en sportparken zijn op plaats vijf en zes terug te vinden. Over de ontwikkeling in het gebruik van voorzieningen voor het sporten valt nog niets te zeggen, aangezien het de eerste meting betrof.

Wel is meer bekend over de ontwikkeling van het aantal accommodaties in Nederland op basis van de statistiek accommodaties van het CBS. Het aantal overdekte sportaccommodaties is tussen 2000 en 2006 met 3 procent afgenomen. Dit is het resultaat van een toename van het aantal sportzaalaccommodaties (+16%) en sporthalaccommodaties (+5%) en een afname van het aantal tennishalaccommodaties (-22%) en overige overdekte sportaccommodaties¹⁷ (-21%). Tevens bleek dat in de periode 2000-2006 het aantal multifunctionele sportzalen met 32 procent toenam en dat het aantal multifunctionele sporthallen met 7 procent toenam (Breedveld e.a., 2008).

Vanaf halverwege de jaren negentig daalt het aantal openluchtaccommodaties.¹⁸ Tussen 2000 en 2006 neemt het aantal openluchtaccommodaties met 8 procent af. De afname doet zich vooral voor in de periode na 2003. De grootste afname is er bij de tennisaccommodaties (-20% sinds 2000) en de accommodaties voor een andere veldsport dan voetbal, bijvoorbeeld hockey of korfbal (-21%) (Breedveld e.a., 2008).

In 2006 waren er 725 zwembaden in Nederland. Vergeleken met 2000 waren dat er 5 procent minder. Het aantal openlucht zwembaden nam in de periode 2000-2006 met 15 procent af. Het aantal strand- en natuurbaden nam toe in dezelfde periode, evenals het aantal overdekte zwembaden. Maar die groei deed zich voor tussen 2000 en 2003. Tussen 2003 en 2006 is bij geen van de drie typen zwembaden nog sprake geweest van een toename: het aantal zwembaden bleef gelijk of nam af (Breedveld e.a., 2008).

De Fitnessmonitor verzamelt ook gegevens met betrekking tot sportaccommodaties, in het bijzonder voor de fitnessbranche. Uit de rapportage blijkt dat bijna de helft (47%) van de fitnesscentra gelokaliseerd is in een woonwijk. Bijna een kwart (26%) van de fitnesscentra heeft een oppervlakte van 500-1.000 m². Over het algemeen heeft een oud fitnesscentrum een kleiner oppervlak dan een nieuw fitnesscentrum. De meeste centra beschikken wel over een dans-/aerobic- (86%) en een cardio- en krachtsportruimte (90%¹⁹). Veel minder centra beschikken ook over een zwembad (9%), sporthal (8%), (indoor of outdoor) tennisbaan (5%), squashbaan (10%) of klimwand (1%) (Lucassen e.a., 2008).

¹⁷ Overige overdekte sportaccommodaties zijn bijvoorbeeld squashcentra, biljartzalen, ijsbanen, klimhallen, schermzalen, bowlingcentra en kart- en denksportcentra.

¹⁸ Tot de openluchtaccommodaties behoren niet alleen de sportveldencomplexen met uitsluitend voetbalvelden of uitsluitend tennisbanen, maar ook accommodaties met wedstrijdvelden en -banen voor meerdere veldsporten en accommodaties voor (meerdere) andere buitensporten, zoals schaatsen, crossen met de fiets of motor, karten, golf, enzovoort.

¹⁹ Omdat niet ieder centrum fitnessfaciliteiten aanbiedt (er zijn centra die zich alleen toespitsen op groepsactiviteiten) is het percentage centra met cardio- en krachtsportruimte geen 100%

Uit de gegevens van de Eurobarometer 2009 blijkt dat Nederland het land is waar de meeste mensen tevreden zijn over de mogelijkheden die zij in de omgeving hebben om deel te nemen aan sport of om in beweging te komen (95%). Daarnaast vindt 87 procent dat sportverenigingen en andere lokale sportaanbieders voldoende mogelijkheden bieden om lokaal actief te zijn. De sportinfrastructuur die in Nederland voorhanden is, lijkt hiermee de beste, of op zijn minst een van de beste, van Europa te zijn (Hoekman, 2009).

5.2 Gebruik van accommodaties door organisaties

Verenigingen

Uit de gegevens van de ‘Verenigingsmonitor 2009’ blijkt dat meer dan de helft (53%) van alle clubs de beschikking over een ‘eigen’ accommodatie of sportcomplex²⁰ heeft. Problemen met de accommodatie blijkt bij 39 procent van de verenigingen een knelpunt te zijn.²¹ Met betrekking tot beleidsplannen van een vereniging blijkt dat 39 procent van de verenigingen die voornemens, doelstellingen, plannen e.d. op papier hebben gezet ook de accommodatie hebben beschreven (Kalmthout en de Jong, 2009).

Om op basis van de Verenigingsmonitor meer informatie te krijgen over sportaccommodaties moet jaren terug worden gegaan naar de meting uit 2003. Uit de extra vragen die zijn gesteld over accommodaties in de Verenigingsmonitor in 2003 blijkt dat 46 procent van de verenigingen te maken heeft met de gemeente of een gemeentelijke instelling als eigenaar/verhuurder/beheerder van de sportaccommodatie. Meer dan de helft van de verenigingen (53%) heeft niet te maken met de gemeente eigenaar/beheerder van de accommodatie. Bij 64 procent van de verenigingen die hebben aangegeven de accommodatie in eigen beheer te hebben is de gemeente eigenaar van de accommodatie. Bijna tweederde van de verenigingen karakteriseert de relatie met de gemeente met betrekking tot sportaccommodaties waarvan de vereniging gebruik maakt als redelijk tot goed. Bij bijna één op de vijf is de relatie matig tot slecht (Verenigingsmonitor, 2003).

Tevens blijkt dat 68 procent van de verenigingen gebruik maakt van één accommodatie. De overige verenigingen maken gebruik van meer dan één accommodatie. Gemiddeld maken de verenigingen gebruik van vier accommodaties.²² Van de verenigingen maakt 43 procent gebruik van een buitensportaccommodatie en 36 procent van een binnensportaccommodatie. Dertien verenigingen maken gebruik van zowel een binnen- en buitensportaccommodatie op één sportcomplex. De overige verenigingen sporten niet in een officiële accommodatie, maar maken gebruik van een wijk-/buurtgebouw, café e.d. (13%). Dit zijn kleine verenigingen en verenigingen die een individuele of semi-individuele sport beoefenen. De rest van de verenigingen sport in de openbare ruimte (3%) (Nuijten & Roques, 2004).

²⁰ Dit zijn ook de verenigingen die een accommodatie samen met anderen delen/beheren

²¹ Het gaat om 39 procent van de verenigingen die een knelpunt hebben aangegeven. Dit wil niet zeggen dat van alle verenigingen 39 procent een knelpunt heeft met accommodatie.

²² Bij deze vraag is een sportcomplex geteld als één accommodatie, ongeacht of de vereniging van meerdere voorzieningen daarbinnen gebruik maakt. Openbare ruimte telt eveneens als één accommodatie. Aparte trainingslocaties (bijvoorbeeld gymnastieklokalen) zijn meegenomen als aparte accommodatie.

In 2006 is er een trendanalyse en kengetallen voor sportverenigingen op basis van de ‘Verenigingsmonitor 2000-2005’ verschenen. Het blijkt dat het aantal clubs dat een eigen accommodatie heeft over de jaren 2000-2005 gelijk is gebleven. De belangrijkste zorgen van de verenigingen zijn in de afgelopen jaren hetzelfde gebleven. De top vier van knelpunten die verenigingen ervaren (waaronder accommodatie op de derde plek) blijkt onverminderd staan. In de jaren 2000-2005 is de aandacht voor accommodaties in het beleid van de verenigingen licht gestegen, deze verandering is echter niet significant. Ook bleek dat de uitgave voor accommodatie de belangrijkste kostenpost voor alle verenigingen is (Kalmthout e.a., 2006).

Scholen

Er zijn nagenoeg geen gegevens beschikbaar over het gebruik van sportaccommodaties door scholen. Ook is geen zicht op de aanwezigheid van gymzalen bij onderwijsvoorzieningen waar door scholen en verenigingen gebruik van wordt gemaakt. Vanuit het Platform ‘Sport Bewegen en Onderwijs’ zijn wel plannen om onderzoek op dit terrein op te starten.

5.3 Staat, toegankelijkheid en locatie van accommodaties

Gegevens over de kwaliteit van sportaccommodaties wordt tweejaarlijks bij de bevolking in de SportersMonitor nagevraagd. Tevens is dit onderwerp in 2005 in het Nationaal Sport Onderzoek nagevraagd. Uit de gegevens van de SportersMonitor blijkt dat veel belang van de sporters gehecht wordt aan de netheid van douches en kleedruimten en de bereikbaarheid per fiets. De entree tot de sportaccommodaties wordt door de sporters relatief onbelangrijk gevonden. Tevens blijkt uit de gegevens van de SportersMonitor dat men erg tevreden is over de openingstijden en de bereikbaarheid van de sportaccommodaties. Minder tevreden is men over de netheid van de douches terwijl daar wel veel belang aan wordt gehecht (Hoekman e.a., 2007)

Ook in het Nationaal Sport Onderzoek geeft de bevolking aan de kwaliteit van de accommodatie (bereikbaarheid, netheid, veiligheid) belangrijk te vinden. Tevens vinden zij de openingstijden van de sportaccommodaties van belang. Uit de gegevens blijkt dat de respondenten behoorlijk tevreden zijn over de openingstijden en de kwaliteit van de accommodatie. Over de bereikbaarheid, de kosten en de informatie over (sport)activiteiten blijken de respondenten minder tevreden. Maar met een score van gemiddeld ongeveer een 7 blijken respondenten tevreden over de sportaccommodaties (Elling (red.) 2007; zie ook Lucassen & Tiessen-Raaphorst, 2006).

De verenigingen zelf oordelen in de verenigingsmonitor overwegend positief over de grootte en beschikbare hoeveelheid ruimte van de verschillende accommodatieonderdelen. Over het algemeen beoordelen de verenigingen de diverse veiligheidsaspecten met betrekking tot de accommodatie als relatief veilig. (Nuijten & Roques, 2004).

Uit de gegevens van de Verenigingsmonitor blijkt dat 57 procent van de accommodaties zich aan de rand van de bebouwde kom of in het buitengebied bevindt. Tussen het centrum en de rand van de bebouwde kom is 29 procent van de accommodaties gevestigd. Van de accommodaties is 14 procent in het centrum te vinden (Nuijten & Roques, 2004).

Vaak wordt de afstand tot de sportaccommodatie niet als probleem beschouwd (Hoekman e.a., 2010). Slechts een enkeling vindt de reistijd te lang. De afstand tot sportvoorzieningen lijkt nauwelijks een motief om niet te sporten of te stoppen met de sport, zo blijkt uit de SportersMonitor (Hoekman & de Jong, 2011).

Uit het NSO blijkt ook dat de sporters binnen 15 minuten bij de sportaccommodatie zijn. Uit de gegevens blijkt dat tweederde van de Nederlandse sporters binnen 10 minuten op de plaats waar men sport is. Blijkbaar bevinden de sportvoorzieningen zich relatief dichtbij. Van degenen die bij sportscholen sporten is 73 procent binnen 10 minuten op de plaats van bestemming. Voor verenigingssporters geldt dat 58 procent binnen 10 minuten op de sportvereniging is. Sportscholen zijn dus gemiddeld bekeken dichter bij huis dan sportverenigingen. Uit de resultaten blijkt ook dat de auto het meest gebruikte vervoersmiddel is om naar de sport te gaan. 46 procent van de respondenten geeft aan met de auto te reizen, tegen 37 procent met de fiets en 15 procent te voet (Elling (red.), 2007; Harms & Knol, 2006).

Gemeenten weten op lokaal niveau waar de sportaccommodaties zijn gelegen. Een landelijk beeld van de aanwezigheid van sportvoorzieningen in wijken ontbreekt. Weliswaar zijn er verschillende landelijke databases (CBS en Sportatlas) met accommodaties, maar deze zijn niet 100 procent dekkend en secundaire analyse op basis van postcodegegevens is nodig om te bepalen in hoeverre sportaccommodaties in alle wijken aanwezig zijn. Zoals gezegd, hebben gemeenten goed zicht op de aanwezigheid van voorzieningen in de eigen gemeente. Vraagstukken die bij gemeenten prominenter op de agenda staan, en waar nog geen antwoord voor is gevonden, hebben betrekking op verzelfstandiging, herinrichting van subsidie en tarievenstelsels, succesvolle inrichting en exploitatie van sportaccommodaties en hoe sport prominenter op de lokale ruimtelijke agenda te krijgen.

5.4 Belang van sportorganisaties

De wens om sportvoorzieningen in wijken te hebben is deels gerelateerd aan het kunnen bieden van een plek aan sportverenigingen in de wijk. Dit vanuit de gedachte dat de sportvereniging een positieve bijdrage levert aan de wijk. De gemeenten zien graag dat verenigingen zich meer dan ze al doen, lokaal manifesteren en een bijdrage leveren aan de beleidsdoelstellingen van de gemeente. Met behulp van de combinatiefunctionarissen worden de contacten met de sportverenigingen geïntensiveerd en moeten keuzes worden gemaakt welke verenigingen te betrekken bij de activiteiten van de combinatiefunctionaris. Daarnaast is NOC*NSF een project gestart voor schoolsportieve verenigingen; verenigingen waar scholen contact mee op kunnen nemen voor het verzorgen van sportactiviteiten.

Welke verenigingen het meest geschikt zijn om mee samen te werken is nog niet inzichtelijk. Hiervoor wordt op lokaal niveau vaak voortgeborduurd op de uitkomsten van een verenigingsenquête waaruit moet blijken welke verenigingen gezond en ambitieus genoeg zijn om een meer naar buiten toe gerichte rol te kunnen vervullen.

5.5 Accommodatiebehoefte nu en in de toekomst

Sportaccommodaties vragen een meerjarenplanning, waardoor toekomstprognoses van de behoefte aan sportaccommodaties gewenst zijn. Op lokaal niveau worden veelvuldig ruimteonderzoeken gehouden om inzichtelijk te krijgen hoeveel sportvelden en sporthallen nodig zijn in de komende jaren. Hierbij wordt grofweg uitgegaan van bevolkingsprognoses en

het Handboek 'Sportaccommodaties'. Daarnaast hebben op landelijk niveau behoefte berekeningen plaatsgevonden. In 2005 is een onderzoek naar de ruimte voor sport in Nederland tot 2020 uitgevoerd door Stichting Recreatie en Alterra in opdracht van NOC*NSF. Hierin is geconcludeerd dat er behoefte is aan meer ruimte voor sport. Het gaat daarbij vooral om sporthallen, hockeyvelden, golfbanen en maneges. Daarnaast is in de 'Rapportage Sport 2010' een doorrekening gemaakt van de ruimtebehoefte voor sport tot 2028 (Hoekman, Knol en Van der Poel, 2010). Hierbij wordt geconcludeerd dat een stijgende ruimtebehoefte voor sport geldt ten westen van de lijn Groningen-Rotterdam. Ten oosten van de lijn Groningen-Rotterdam is de verwachting dus dat het aantal sporters mogelijk afneemt, met uitzondering van stedelijke gebieden zoals Arnhem-Nijmegen en Eindhoven. De verschillen in accommodatiebehoefte zijn het gevolg van de verwachte bevolkingsontwikkelingen in de regio.

5.6 Kennislacunes

Met de aanwezige bestanden moet het mogelijk kunnen zijn om de sportdeelname in regio's te verbinden aan de aanwezigheid van sportaccommodaties. Voorwaarde is wel dat een volledig overzicht van sportaccommodaties aanwezig is. Dat is op dit moment nog niet het geval. Geen van de bronnen voor het aantal sportaccommodaties (CBS, ISA Sport/NOC*NSF, Sportatlas) geeft een compleet overzicht van alle sportaccommodaties in Nederland. Mocht dit totaal overzicht er wel zijn, dan kan op basis van een koppeling van postcodegegevens van accommodaties aan landelijk sportdeelname onderzoek gewerkt worden aan een verklarend model voor sportdeelname waarbij de aanwezigheid en nabijheid van sportaccommodaties mee worden genomen.

Voor behoefteberekeningen voor de sport wordt door de gemeenten uitgegaan van de planningsnormen uit het handboek sportaccommodaties gekoppeld met de ledenaantallen van de verenigingen. Bij toekomstprognoses zijn de bevolkingsprognoses voor de gemeente leidend. Landelijk zijn tevens verschillende doorrekeningen gedaan van de ruimtebehoefte voor sport, veelal met een evenwicht in vraag en aanbod op dit moment als uitgangspunt. Afhankelijk van de aannames zijn de uitkomsten verschillend. Het is nog onduidelijk in hoeverre dergelijke voorspellingsmodellen aansluiten bij actuele ontwikkelingen in de sport. Het is gewenst om te bezien in hoeverre voorspellingen uit het verleden accuraat zijn geweest, zodat hier lering uit kan worden getrokken voor nieuwe toekomstprognoses voor de ruimte voor sport.

Het gebruik van sportaccommodaties door sportverenigingen is voor het laatst in 2003 nadrukkelijk onderwerp van onderzoek geweest. Het zou wenselijk zijn hier een vervolg aan te geven. Daarnaast kan een uitgebreider lokaal verenigingsonderzoek benut worden om verenigingen in beeld te krijgen die in staat zouden zijn om een rol te vervullen in de uitvoering van het gemeentelijk sportbeleid. Met de nieuwe beleidsdoelstellingen rondom veilig sporten in de buurt zal het belang van kennis over de verenigingen op lokaal niveau voor gemeenten toenemen.

Gemeenten geven aan dat de huidige landelijke onderzoeken vooral een beschrijvende functie hebben en maar beperkt aansluiten bij de meer beleidsmatige en beheersmatige kennisvragen van de partijen in het veld. Het gaat dan om vraagstukken ten aanzien van aanleg en onderhoud, verzelfstandigen, multifunctioneel gebruik van voorzieningen en het inrichten van het tariefstelsel. Daarnaast zijn succesvolle *business cases* van sportaccommodaties gewenst evenals een antwoord op de vraag: wat maakt nu een sportaccommodatie succesvol?

Het gebruik van sportaccommodaties in het onderwijs is evident, maar weinig onderzoek hiernaar is verricht. Er bestaan voor zover wij hebben kunnen nagaan geen databestanden die een overzicht geven van bij alle onderwijsinstellingen aanwezige sportaccommodaties en het gebruik van deze accommodaties door sportorganisaties.

Vragen over sportaccommodaties maken vaak onderdeel uit van een groter onderzoek waardoor maar enkele vragen over accommodatiegebruik zijn opgenomen. Hierdoor is sprake van versnippering van gegevens over accommodatiegebruik en tevredenheid over sportaccommodaties.

6. Conclusies en onderzoeksaanbevelingen

In dit slothoofdstuk beschouwen we of de beschikbare gegevens voorzien en of we genoeg informatie hebben om uitspraken te doen over de aanwezigheid of afwezigheid van tekorten van sportaccommodaties. Hoe belangrijk is orgware en aan wat voor informatie hebben organisaties behoefte. In dit slothoofdstuk bouwen we voort op de gesignaleerde kennislacunes in het vorige hoofdstuk en komen we tot overkoepelende conclusies en aanbevelingen voor een onderzoek- en kennisagenda voor de sportinfrastructuur in Nederland, waarbij we tevens voortborduren op de Kennisagenda Sport 2011-2016 (Breedveld e.a., 2010) en de ambities uit het Sectorplan sportonderzoek en –onderwijs (van Veldhoven & van Vucht Tijssen, 2010).

Ontwikkeling benchmarks en planningsnormen voor de sport

In relatie tot de ruimte voor sport wordt vooral reactief en probleemoplossend gewerkt door gemeenten. Sportaccommodaties worden overwegend aangelegd als er zich knelpunten voordoen en problemen opgelost worden. Er moet een duidelijke behoefte zijn alvorens accommodaties worden gepland. In een ideale situatie zouden gemeenten beschikken over een sportieve ruimtenorm (vgl speelnorm Jantje Beton) waarmee sportieve ruimte beter is ingebed in de ruimtelijke ordening en draagvlak wordt gevonden voor de investeringen in sport. Om de discussie met andere beleidssectoren op lokaal niveau aan te kunnen gaan, heeft de sportsector behoefte aan goede onderbouwing van de noodzaak voor ruimte voor sport. Inzicht in de aanwezige sportruimte en in hoeverre dit zich verhoudt tot landelijke gemiddelden en een eventuele sportieve norm kan hierbij zeker helpen. Hiervoor is het essentieel om de beschikbare gegevens over de aanwezigheid van accommodaties en de gegevens over de kenmerken van deze accommodaties te bundelen. Een landelijke database kan bijdragen aan kengetallen ten aanzien van accommodaties en hiermee input leveren voor een discussie over planningsnormen voor de sport.

Ontwikkeling lokale en regionale ruimtelijke behoefteramingen

Daarnaast is het vervolgen van onderzoeken naar de toekomstige behoefte van sport zowel landelijk als lokaal van belang. Verder is op basis van veranderende sportdeelname patronen en accommodatiegebruik bij gemeenten en provincies behoefte aan het verrichten van prognoses voor de ruimteclaim voor sport. Daarbij speelt ook het beter benutten van aanwezige voorzieningen (ook bij het onderwijs) een rol. Onduidelijk is overigens nog altijd of de voorspellingen uit het verleden op basis van bevolkingsontwikkelingen en planningsnormen accuraat zijn geweest. Het is wenselijk om te bezien in hoeverre de in het verleden toegepaste voorspellingsmodellen voor toekomstig ruimtegebruik afwijken van de huidige geconstateerde ruimtebehoefte. Hier kan lering uit worden getrokken bij het verrichten van nieuwe toekomstprognoses voor de ruimtebehoefte voor sport.

Belang van sportorganisaties - veilig sporten in de buurt

Op basis van het regeerakkoord is het te verwachten dat de komende jaren op lokaal niveau extra aandacht komt voor veilig sporten in de buurt. Hierbij is behoefte aan informatie die inzicht geeft in hoe dit succesvol vorm te geven. Een deel van die informatie is voorhanden uit de evaluatiestudies van Cruyff Courts, Krajicek Playgrounds en andere sport- en speelplekken (Breedveld e.a., 2009; Cevaal e.a., 2010) en de evaluatie van het ‘Meedoen’ programma (Hoekman e.a., 2011). Belangrijk hierbij is ook de organisatie die dit aanbod gaat verzorgen. Verenigingen zijn hierbij nadrukkelijk in beeld, maar niet alle verenigingen willen of kunnen deze rol in de wijk op zich nemen. De evaluatie van het programma ‘Meedoen’ heeft

uitgewezen dat verenigingen met bestuurlijke kracht, deskundig kader en voldoende ambitie hier een goede partner in kunnen zijn. Op lokaal niveau vinden momenteel verschillende discussies plaats die als inzet hebben om te komen tot een segmentering van verenigingen, waarbij de beleidsmatig interessante verenigingen worden gescheiden van de andere verenigingen. Hierbij is nu behoefte aan *tools* om handen en voeten te geven aan de segmentering van verenigingen.

Daarnaast is een ontwikkeling van de verenigingsmonitor en de lokale toepasbaarheid in het licht van de inzet van sportorganisaties bij de uitvoering van het sportbeleid gewenst. De behoefte aan segmentering van verenigingen, landelijk en lokaal, speelt hierbij een voorname rol, waarbij op basis van de landelijke kennis uit de Verenigingsmonitor vorm kan worden gegeven aan de segmenteringvoorwaarden.

Meer onderzoek is gewenst naar mogelijkheden tot segmentering van verenigingen en selectie van verenigingen die adequaat uitvoering kunnen en willen geven aan een maatschappelijke rol in de wijk en bij willen dragen aan de uitvoering van het sportbeleid.

Verspreiding best practises en harmoniseren burgerbevraging

Er is op lokaal niveau behoefte aan informatie over onderzoek naar succesvolle elementen van sportaccommodaties. Wat maakt nu een sportaccommodatie succesvol? Welke vorm van management, vormgeving, gebruikende organisaties en locatie vormen succesvolle combinaties? Het is aan te bevelen dat nader onderzoek wordt verricht naar succesvolle elementen van sportaccommodaties en beter in beeld wordt gebracht wat een nieuwe sportaccommodatie doet met de wijk, gemeente of regio.

Vanuit een ander oogpunt kan het bevragen van burgers op aspecten van de accommodatie zelf en de bereikbaarheid van deze accommodatie, waarbij aandacht is voor de kwaliteit van accommodaties en sociale veiligheid, waardevolle informatie opleveren. Niet alleen landelijk maar ook lokaal kan deze bevraging plaatsvinden. In 2011 gaf 42 procent van de gemeenten aan de tevredenheid over accommodaties en sportaanbod te meten (van der Werff & Hoekman, 2011). Het ontbreekt aan een landelijk overzicht van de uitkomsten van deze onderzoeken. Het beschikbaar stellen van korte accommodatiemodules voor burgeronderzoeken, die aansluiten bij de RSO vragenlijst kan bijdragen aan een toename van lokale accommodatiegegevens, waarbij het interessant zou zijn om deze kennis landelijk te bundelen. Het RSO Platform, een expertgroep op het gebied van sportdeelname onderzoek onder leiding van het Mulier Instituut waarin onder andere NOC*NSF, SCP, TNO, G4, VSG, NISB is vertegenwoordigd, is gestart met de ontwikkeling van een accommodatiemodule. Het is aan te bevelen dat bij de ontwikkeling van deze module de kennis uit deze quickscan wordt meegenomen.

Nieuwe verbindingen - samenwerking bij datacollectie

Verbinding met datacollectie in andere sectoren en bedrijfsleven vindt nauwelijks plaats. Het is interessant om te bezien over wat voor informatie bijvoorbeeld bedrijven als Tom-Tom en Falkplan plattegronden beschikken. Daarnaast vindt vanuit de sport beperkte koppeling plaats met gegevens over recreatiegebieden en loop-, wandel- en fietsroutes terwijl bij Kenniscentrum Recreatie, Fietsplatform en ANWB bijvoorbeeld wel gegevens beschikbaar zijn. Dit is een aandachtspunt voor de toekomst.

Beleids- en beheersvragen

Op lokaal niveau zijn de accommodaties voor gemeenten al decennia lang de grootste uitgavenpost op de sportbegroting. De investeringskosten en niet kostendekkende exploitaties zorgen ervoor dat sportaccommodaties grote kostenposten zijn voor gemeenten. Graag zien de

gemeenten dat deze accommodaties gericht bijdragen aan het realiseren van de beleidsdoelstellingen op sportgebied. Tijden van recessie zijn vaak aanleiding tot een kerntakendiscussie en een heroverweging van taken en verantwoordelijkheden op gemeentelijk niveau. Ten aanzien van accommodaties staat dan de verzelfstandigingdiscussie duidelijk op de agenda. De gemeenten zijn vanwege de kosten geïnteresseerd in mogelijkheden van verzelfstandiging en privatisering. Zeker nu ook commerciële partijen met succes mensen aan het sporten weten te krijgen, getuige onder andere de sterke groei van de fitnesssport en commerciële aanbieders. Dit roept vragen op, zoals: ‘Is het wel aan de gemeente om de sportaccommodaties te exploiteren of kan dit beter worden uitbesteed aan een commerciële partij?’, ‘Wat zijn de gevolgen van privatisering voor de burger en de sportorganisaties in de gemeente?’ Vraagstukken waar gemeenten maar moeizaam een goed antwoord op weten te vinden.

Aansluitend op het vraagstuk over verzelfstandigen speelt de subsidie- en tarievendiscussie. De tarieven zijn bij gemeenten veelal historisch gegroeid en functioneren op dit moment nauwelijks als beleidsinstrument. Gemeenten brengen hier graag verandering in en willen bezien in hoeverre aanpassing van het tariefstelsel tot de mogelijkheden behoort. Het volgen van dit proces van verandering van tariefstelsels kan interessante inzichten opleveren en bijdragen aan meer kostendekkende exploitaties van sportaccommodaties. Hierbij ontbreekt weliswaar het inzicht wat de gevolgen zijn van tariefsverhogingen en tariefsverlagingen voor sportorganisaties en de sportdeelname.

Dit zijn overigens vraagstukken die buiten de scope van het huidige onderzoek vielen, maar wel nadrukkelijk op de gemeentelijke agenda staan in relatie tot sportaccommodaties.

Ontwikkeling landelijke database sportaccommodaties

Uit de vorige hoofdstukken is gebleken dat meerdere organisaties gegevens verzamelen over de sportaccommodaties in Nederland. Alles bij elkaar genomen leveren deze gegevens een breed beeld van de stand van zaken omtrent sportaccommodaties in Nederland. Maar los van elkaar zorgen de verschillende aantallen sportaccommodaties die uit de bestanden zijn te ontlezen voor verwarring. Het bij elkaar brengen van deze gegevens en het verkrijgen van toegang tot de gegevens is mede door uiteenlopende belangen, een lastige aangelegenheid, maar desalniettemin waardevol. Door de versnipperde informatie is het nu moeilijk om een totaal beeld te verkrijgen en ontbreekt een totaal overzicht van sportaccommodaties. Veelal wordt vertrouwd op de lokale kennis. In andere Europese landen wordt dit anders, en misschien wel beter, aangepakt.

Verscheidene Europese landen, zoals België, Frankrijk, Noorwegen, Denemarken, IJsland en Engeland hebben een landelijke database met sportaccommodaties. Ter illustratie van de kracht van een dergelijke database nemen we Frankrijk als voorbeeld, waar met behulp van een eenmalige financiering van 7 miljoen, vooral uit lottogelden, een database is opgebouwd. Het up to date houden van deze database, die in 2004 al op initiatief van het ministerie werd gelanceerd, gebeurt door middel van (wijziging)formulieren die door eigenaren van sportaccommodaties moeten worden ingevuld. De eigenaren, vooral gemeenten, zijn bij wet verplicht om de sportfaciliteiten te melden bij het ministerie. Deze unieke database bevat meer dan 30 miljoen gegevens, 260.000 sportfaciliteiten, 60.000 sportieve gebieden en 167 verschillende typen accommodaties. In de database zijn, zowel publieke als private, vrij toegankelijke accommodaties opgenomen, waaronder ook sportaccommodaties die binnen of bij onderwijsinstellingen zijn gevestigd. Iets waar we in Nederland nog maar moeilijk zicht op weten te krijgen.

Met behulp van de database is het Ministerie van Sport in Frankrijk in staat om inzicht te geven in de spreiding van de sportaccommodaties in het land en regionale verschillen hierin. Dit draagt bij aan een beter beeld van het accommodatieniveau op landelijk, regionaal en lokaal niveau. Daarnaast biedt de database beleidsturende informatie en handreikingen bij vraagstukken rondom de ruimtelijke inrichting van sport op lokaal niveau. Zo heeft de database bijgedragen aan een beter inzicht in de sportfaciliteiten in de achterstandswijken in Frankrijk. Op basis van de database is vastgesteld dat sportparken daar weinig aanwezig zijn, maar dat wel een groter deel van de sportaccommodaties gekoppeld is aan onderwijsfaciliteiten. Doordat van de sportaccommodaties postcodegegevens aanwezig zijn, kunnen tal van statistieken, die per postcodegebied bekend zijn, gekoppeld worden aan de sportaccommodaties.

Ook in Noorwegen is de landelijke accommodatiedatabase een rijksverantwoordelijkheid, in dit geval is het onderdeel van het Cultuurdepartement. Zij bieden een openbaar toegankelijke Excel bestand van ruim 64.000 accommodaties.

In IJsland is de database in beheer van de *'National Olympic and Sport Association'*. Elke drie jaar wordt de database ververst door een medewerker die hier tijdelijk voor wordt aangesteld.

Nu zijn studenten bezig om GPS gegevens toe te voegen voor de sportaccommodaties. De kosten zijn hierdoor laag, maar de toegevoegde waarde van het instrument is beperkt omdat de volledigheid van het databestand en de kwaliteit twijfelachtig is.

Denemarken heeft eveneens een landelijke database met sportaccommodaties waarbij een faciliteitsindex is geconstrueerd die per regio is berekend. De faciliteitsindex is op een landkaart weergegeven om inzicht te geven in hoeverre meer of minder accommodaties in regio's aanwezig zijn. Daarnaast is inzicht in het aantal inwoners dat wordt bediend per accommodatie. Eveneens worden relaties gelegd tussen het aantal inwoners per km² en het aantal accommodaties per km². In Denemarken is een overzicht beschikbaar van de ontwikkeling van het aantal accommodaties van 2001 tot 2007. De frequentie van updates is onduidelijk.

Het verdient aanbeveling om de mogelijkheden voor een landelijke database verder te onderzoeken. Meer onderzoek is nodig om een goed beeld te krijgen van de ervaringen uit andere Europese landen met nationale sportaccommodaties databases, en van deze ervaringen te leren bij het opzetten van een database in Nederland. Bij de verkenning voor een landelijke database is het goed om ook de mogelijkheden voor het koppelen van sportdeelnamegegevens aan deze database mee te nemen. Veel databestanden hebben als overeenkomst dat de postcode van de sportaccommodatie, sportorganisatie of burger wordt geregistreerd. Dit biedt mogelijkheden om informatie binnen de postcodegebieden aan elkaar te knopen en meer kennis te vergaren.

Tot slot

In de inleiding constateerden we al dat sportaccommodaties en sportorganisaties een belangrijke plek innemen in het sportbeleid. Ondanks het feit dat 90 procent van de investeringen in sport gerelateerd zijn aan de sportinfrastructuur en het accommodatiebeleid, is het onderzoeksterrein van stedelijke ontwikkeling, sportinfrastructuur en gebruik en normering van accommodaties nog relatief nieuw voor de sport (van Veldhoven & van Vucht Tijssen, 2010). Implicaties van een groeiende sportdeelname en verschuivingen in populariteit van sporttakken en in gebruik van accommodaties vormen een interessant onderzoeksterrein voor de toekomst.

In het sectorplan sportonderzoek en -onderwijs 2011-2016, waarbij de ruimtelijke ambitie voor sport duidelijk aandacht krijgt (van Veldhoven & van Vucht Tijssen, 2010), wordt de ambitie uitgesproken dat in de komende vijf jaar duidelijk wordt wat waar wordt verzameld en hoe toegankelijk de informatie is. Daarnaast wordt uitgesproken dat gegevensbestanden optimaal

beschikbaar zijn voor onderzoek en planning en de gegevensbestanden zo zijn ingericht dat ze elkaar aanvullen. Tot slot wordt aangegeven dat de gegevensbestanden in beheer zijn bij een beperkt aantal landelijke of landelijk opererende kennisinstellingen.

Op basis van het in dit rapport gepresenteerde overzicht van gegevens met betrekking tot sportaccommodaties en sportorganisaties lijkt er nog een lange weg te gaan, maar zijn er voldoende aanknopingspunten aangedragen om stappen in die richting te zetten.

Referenties

- Ahlfeldt G. & Feddersen A. (2008). *Geography of a Sports Metropolis*. Hamburg: University of Hamburg.
- Ariens, J., Joosten, T., Schriemer, W., Sloos, R., Tets, J. van, Eyssen, N. *Handboek sportaccomodaties*, Arnhem/ Nieuwegein: Isa Sport/ NOC*NSF/ Arko Sports Media.
- Bakker, I. e.a. (2008). *Playground van de Toekomst: succesvolle speelplekken voor basisscholieren*. Leiden: TNO Kwaliteit van Leven.
- Bottenburg, M. van, Rijnen, B., & Sterkenburg, J. van (2005). *Sports Participation in the European Union*, Nieuwegein/ Den Bosch: Arko Sports Media/ W.J.H. Mulier Instituut.
- Breedveld, K. & Elling, A. (2007). Weer fit in de wagen. In: A. Elling, K. Breedveld & R. van der Meulen. *Sport in het kort: Het Nationaal Sport Onderzoek* (pp. 22-23). 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Breedveld, K., Molleman, G., Smits, F. & Reijgersberg, N. (2010). *Kennisagenda Sport 2011-2016*, 's-Hertogenbosch/ Den Haag: W.J.H. Mulier Instituut/ ZonMw.
- Breedveld, K. & Tiessen-Raaphorst, A. (red.) (2006). *Rapportage Sport 2006*, Den Haag: SCP.
- Breedveld, K. (red.) (2003). *Rapportage Sport 2003*, Den Haag: SCP
- Breedveld, K., Kamphuis, C. & Tiessen-Raaphorst, A. (red.) (2008) *Rapportage Sport 2008*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau / W.J.H. Mulier Instituut.
- Breedveld, K., Romijn, D. & Cevaal, A. (2009). *Scoren op het Cruyff Court, winnen in de wijk. Een studie naar het gebruik en de effecten van moderne trapveldjes*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Cevaal, A., Romijn, D. & Breedveld, K. (2010). *Sport terug in de wijk. Een studie naar de potentie van sporten in de openbare ruimte*, Nieuwegein/ 's-Hertogenbosch: Arko Sports Media/ W.J.H. Mulier Instituut.
- De Vries, S. (2009). *Activity-friendly neighborhoods for children – measurement of physical activity and environmental correlates*. Leiden: TNO Kwaliteit van Leven/Body@Work.
- Diepeveen, M. & Starrenburg, J. (2010). *Haagse leden van voetbalclubs. Aanvullende rapportage bij afstandskaarten*. Den Haag: gemeente Den Haag, dienst OCW.

- Dool, R. van den, Elling, A. & Hoekman, R. (2009). *SportersMonitor 2008. Een beschrijving van actuele sportissues*, Nieuwegein/ 's-Hertogenbosch: Arko Sports Media/ W.J.H. Mulier Instituut.
- Duijvestijn, P., J. van Eck & K. Kuitert (2010). *Vooronderzoek 'Aanpak beweegvriendelijke omgeving'*, Amsterdam: DSP-groep.
- Elling, A. (2010). *Niet-sporters: achtergronden en opvattingen. Aanvullende rapportage sportersmonitor 2008*. 's Hertogenbosch: WJH Mulier Instituut.
- Elling, A., K. Breedveld & R. van der Meulen (red.) (2007). *Sport in het kort. Het Nationaal Sport Onderzoek*. Mulier Instituut, Den Bosch & Arko Sports Media, Nieuwegein (p. 22-23 & 30-21).
- Europese Commissie (2010). *Sport and Physical Activity* (Special Eurobarometer 334/wave 72.3). Brussel: Europese Commissie.
- GilesCorti, B. & R.J. Donovan (2002) The relative influence of individual, social and physical environment determinants of physical activity. *Social Sciences & Medicine* 54: 1793-1812.
- Goossens, R. , Kamphuis, C. & Veldhoven, N. van (2008). 'Sportinfrastructuur: organisaties, accommodaties en vrijwilligers'. In Breedveld, K., Kamphuis, C. & Tiessen-Raaphorst, A. (red.) (2008) *Rapportage Sport 2008*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau / W.J.H. Mulier Instituut.
- Gordon-Larsen P., Nelson MC., Page P. & Popkin BM. (2006). Inequality in the built environment underlies key health disparities in physical activity and obesity. *Pediatrics* 117(2): 417-424.
- Harms, L. & F. Knol (2006). 'Sport, ruimte en tijd' in K. Breedveld & A. Tiessen-Raaphorst (red.) *Rapportage Sport 2006*. Den Haag: SCP (p. 208-225).
- Harms, L. (2008). *Overwegend onderweg: de leefsituatie en mobiliteit van Nederlanders*. Den Haag: SCP.
- Hoekman, R. & Gijsbers, M. (2010). *Sport in collegeprogramma's: belangrijke bijzaak. Analyse van sport in collegeprogramma's gemeenten 2010-2014*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Hoekman, R. & Jong, D. de (2011). Sport een stap te ver? In A. Elling & F. Kemper (red.), 'Het kost veel tijden je wordt er moe van'. *Verklaringen voor sportdeelname en inzichten in de leefwereld van niet-sporters*. Nieuwegein/ 's-Hertogenbosch: Arko Sports Media/ W.J.H. Mulier Instituut (p. 83-100).
- Hoekman, R., R. van der Meulen, J. Lucassen, A. Elling & K. Breedveld (2007). *Sporters in beeld: sportersmonitor 2005-2006*. 's-Hertogenbosch; W.J.H Mulier instituut.

- Hoekman, R. & Poel, H. van der (2009). Sport: speelbal voor ruimtelijke ordening. *Rooilijn*, Jg. 42/nr. 7: 458-465.
- Hoekman, R. (2009). *Sportdeelname in Den Haag: sociaal bepaald en gelaagd. Secundaire analyse op data van het Sportdeelname Onderzoek uit 2006*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Hoekman, R. (2010). Column: *Nederland Sportland*. SportLokaal 3 juni 2010
- Hoekman, R. (2011). *Sportdeelname en afstand*. In: van den Heuvel, Hoekman & van der Poel (red) Sport in de stad. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Hoekman, R., Knol, F. & Poel, H. van der (2010). 'Ruimte en accommodaties voor sport'. In: A. Tiessen-Raaphorst, D. Verbeek, J. de Haan & K. Breedveld (red.), Sport: een leven lang. Rapportage Sport 2010. Den Haag: SCP/ W.J.H. Mulier Instituut (p. 204-218).
- Hover, P. & Romijn, D. (2010). *Cruyff Courts Monitor 2010. Resultaten van de tweede meting*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Humbert, M.L. e.a. (2006). Factors that influence Physical Activity Participation Among High- and Low-SES Youth. *Qualitative Health Research* 16(4): 467-483.
- Jehoel-Gijsbers, G. (2009). *Kunnen alle kinderen meedoen: onderzoek naar de maatschappelijke participatie van arme kinderen*. Den Haag: SCP.
- Kalmthout, J. van & Jong, M. de (2010). *Verenigingsmonitor 2009 Basis*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Kalmthout van, J., J. Lucassen & J. Janssens (2006). *Sportverenigingen 2000-2005: stabiele sportverbanden in turbulente tijden*. 's-Hertogenbosch, W.J.H. Mulier instituut.
- Kamphuis, C., Lenthe, F. van, Giskes, K., Huisman, M., Brug, J. & Mackenbach, J. (2009). Socioeconomic differences in lack of recreational walking among older adults: the role of neighbourhood and individual factors. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity* 6(1).
- Knol F., L. Harms & K. Breedveld. (2008). 'Sport, ruimte en tijd' in K. Breedveld, C Kamphuis & A. Tiessen-Raaphorst (red.) Rapportage Sport 2008. Den Haag: SCP/ W.J.H. Mulier Instituut (p. 192-213).
- Lee, C. & Moudon A.V. (2008). Neighbourhood design and physical activity. *Building Research & Information* 36(5): 395-411.
- Lenthe van, F., J.Brug, J. Mackenbach (2005). Neighbourhood inequalities in physical inactivity: the role of neighbourhood attractiveness, proximity to local facilities and safety in the Netherlands. *Social Science & Medicine* 60(4): 763-775.

- Limstrand, T. (2008) Environmental characteristics relevant to Young people's use of sports facilities: a review. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports* 18: 275-287.
- Lindert, C. van, Romijn, D. & Cevaal, A. (2009). *Sport, een verdiende plek in de wijk. Een onderzoek naar het gebruik en de effecten van sportplekken in Delfshaven, gemeente Rotterdam*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Liu, Y, P. Taylor & S. Shibli (2009) Sport Equity: benchmarking the performance of English public sport facilities. *European Sport Management Quarterly* 9(2): 3-21.
- Lucassen, J. & A Tiessen-Raaphorst (2006). 'De kwaliteit van dienstverlening in een pluriforme sportmarkt' in K. Breedveld & A. Tiessen-Raaphorst (red.) Rapportage Sport 2006. Den Haag: SCP (p. 342-369).
- Lucassen, J., Bottenburg, M. van & Hoecke, J. van. (2007). *Sneller hoger sterker beter. Kwaliteitsmanagement in de sport*, Nieuwegein/ 's-Hertogenbosch: Arko Sports Media/ W.J.H. Mulier Instituut.
- Lucassen, J., E. Wisse, F. Smits, J. Beth. & H. van der Werff (2011). *Sport, Bewegen en Onderwijs: Kansen voor de toekomst. Brede Analyse 2010*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Lucassen, J., M. van Schendel, K. Breedveld, J. van Kalmthout & M. de Jong (2008). *De fitnessbranche in beeld – 2008: resultaten van de nationale fitnessmonitor*. Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media / W.J.H. Mulier Instituut
- Nuijten, S. & C Roques. (2004) Sportverenigingen en accommodaties: de stand van zaken in 2004. Arnhem: NOC*NSF
- Oberon (2009). *Jaarbericht brede school 2009*. Utrecht.
- Rafoss, K. & J. Troelsen (2010). Sport facilities for all? The financing, distribution and use of sports facilities in Scandinavian countries. *Sport in Society* 13(4): 643-656.
- Rodriguez, D.A., Khattak, A.J. & Evenson, K.R. (2006). Can New Urbanism Encourage Physical Activity?: Comparing a New Urbanist Neighborhood with Conventional Suburbs. *Journal of the American Planning Association*, 72(1): 43-54.
- Rowe, N. (2011). *The Active People Survey – how measurement and strategic insight is shaping sports development policy and practice in England*. Presentatie platformbijeenkomst RSO, maart 2011.
- Sallis J., Zakarian, J., Hovell, M. & Hofstetter, R. (1996). Ethnic, socioeconomic and sex differences in physical activity among adolescents. *Journal of Clinical Epidemiology* 49(2): 125-134.
- Stahl, T., A. Rutten, D. Nutbeam & L. Kannas (2002). The importance of policy orientation and environment on physical activity participation – a comparative analysis

between Eastern Germany, Western Germany and Finland. *Health Promotion International* 17: 235-246.

- Steenbekkers, A., Simon, C., Veldheer, V. (2006). Thuis op het platteland: De leefsituatie van platteland en stad vergeleken, Den Haag: SCP.
- Van den Dool, R., Elling, A. & Hoekman, R. (2009). *Sportersmonitor 2008*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Veen, E. van, Verweel, P. & Vermeulen, J. (2010). *De Richard Krajicek Foundation maakt het verschil in de buurt*. Utrecht/ Den Haag: USBO/ Richard Krajicek Foundation.
- Veldhoven, N. van & Vucht Tijssen, L. van (red.) (2010). *Fundament onder de olympische ambities. Sectorplan Sportonderzoek en –onderwijs 2011-2016*, Deventer: ...daM uitgeverij.
- Verlaat, M. van 't (2010) *Marktgerichte sportbonden: een paradox? Onderzoek naar de achtergronden en gevolgen van de toepassing van een marktbenadering door Nederlandse sportbonden*. Oisterwijk: BOXpress.
- VVD-CDA (2010), *Vrijheid en Verantwoordelijkheid: regeerakkoord VVD-CDA*. Den Haag.
- VWS (2011). *Beleidsdoelstellingen van de minister van volksgezondheid, welzijn en sport*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Werff, H. van der & Hoekman, R. (2011). *Integraal, interactief en SMART. Een inventarisatie van lokaal sport- en beweegbeleid*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Wicker P., Breuer C. & Pawlowski T. (2009). Promoting Sport for All to Age-specific Target Groups: the Impact of Sport Infrastructure. *European Sport Management Quarterly* 9(2): 103-118.

Bijlage: Sportbonden en accommodaties

Atletiekunie

Uitgebreide adviestrajecten ten behoeve van eigenaren van atletiekaccommodaties en/of verenigingen zijn bij de Atletiekunie opgenomen in vertrouwelijke datasheets. Per accommodatie houdt de Atletiekunie een digitaal dossier bij. In de dossiers is de status van de accommodaties conform de normen en veiligheid vastgelegd. De gegevens worden continu geüpdatet en zijn dus actueel. De eigenaar van een accommodatie, veelal gemeenten, beslist of de inhoud publiekelijk gemaakt mag worden.

Voor het verzamelen van de accommodatiegegevens is een werkgroep ingericht, bestaande uit zes adviseurs (vrijwilligers). Omdat er inmiddels zoveel kennis in huis is, beraadt de Atletiekunie zich op de rol van ISA-sport, die alle keuringen verzorgt. Gedacht wordt aan het zelfstandig uitvoeren van periodieke keuringen, niet aan keuringen betreffende nieuwbouwaccommodaties. Ook oriënteert de Atletiekunie zich momenteel op de inspectie en gegevensverzameling van sporthallen c.q. indoor atletiekbanen. Vooralsnog is hier weinig over bekend. Er zijn geen additionele gegevens noodzakelijk.

Nederlandse Basketball Bond (NBB)

Binnen de NBB houdt een aantal medewerkers zich bezig met accommodaties in het kader van de naleving van de zaaleisen en de controle erop. Er is momenteel niemand die verantwoordelijk is voor het in kaart brengen van gegevens of voor het lobbywerk bij gemeenten voor betere of meer basketballocaties. Wel zijn er contacten met ISA Sport²³ over hun handboek voor sporthallen en met FIBA²⁴ over wijzigingen in de belijning e.d. Dit onderwerp komt echter wel hoger op de agenda te staan, omdat het belang ervan voor basketbal groot is. De NBB verzamelt niet actief gegevens ten aanzien van sportaccommodaties. Wel worden nieuwe sporthallen gekeurd door de verantwoordelijke binnen het rayon, om te checken of de sporthal gebruikt kan worden voor competitiedoeleinden. De NBB beheert gegevens in ISS (ledenbeheersysteem).

De NBB registreert alle wedstrijdlocaties, dus de sporthallen waar wedstrijden gespeeld worden door de verenigingen die deelnemen aan de competitie. Eventuele dispensaties, omdat de hal niet aan de zaaleisen voldoet, worden ook geregistreerd. De gegevens van alle wedstrijdlocaties die actief gebruikt worden, zijn actueel. Laat onverlet dat het kan voorkomen dat een niet meer in gebruik genomen sporthal door gebrekkige communicatie in het systeem blijft staan.

Wanneer een vereniging een andere of nieuwe hal in gebruik neemt en dus van wedstrijdlocatie verandert, wordt dit bij het rayon en eventueel bij het bondsbureau gemeld. Het rayon past dit vervolgens aan in het systeem.

Een aantal zaken die de NBB graag inzichtelijk zou willen hebben:

- Aantal velden per sportaccommodatie en afmetingen van de velden (+ uitloop)
- Aantal baskets per veld (en of deze verrijdbaar zijn of niet)

²³ Isa Sport is een onderdeel van TNO en NOC*NSF. Doelstelling bij Isa Sport is in verschillende takken van sport goede, duurzame en veilige sportaccommodaties te garanderen. Isa Sport verricht haar werk onafhankelijk, onder andere voor sportbonden, bouwbedrijven, fabrikanten en overheden.

²⁴ FIBA: Fédération Internationale de Basketball

- Type vloer
- Informatie over belijning (is er alleen basketballbelijning aanwezig, is er een beperkt aantal belijningen aanwezig of is het een wirwar)
- Mate van geschiktheid voor rolstoelers (ivm rolstoelbasketball)
- Gebruik, staat basketballpleintjes
- Inzetbaarheid basketballpleintjes voor specifieke projecten

Koninklijke Nederlandse Gymnastiek Unie (KNGU)

De KNGU verzamelt gegevens met betrekking tot de specifieke turnlocaties met hulp van elf districtsconsulenten. De bond heeft zelf geen inzicht in de gymnastiekaccommodaties, maar dat is ook niet nodig. Verenigingen gebruiken vaak zelf één accommodatie (grote verenigingen vaak meer) en voor vragen over de accommodaties nemen verenigingen contact op met gemeenten.

Voor het organiseren van wedstrijden – die in standaard sporthallen plaatsvinden en niet in turnhallen – hebben rayons en districten zelf (ieder op eigen wijze) het overzicht van accommodaties. Hier bestaat geen overall format voor en dat is ook niet nodig.

De KNGU is lid van de commissie Overdekte Multidisciplinaire Sportaccommodaties (OMS), dat gecoördineerd wordt door NOC*NSF.

Koninklijke Nederlandse Hockey Bond (KNHB)

De KNHB houdt zelf een database bij met informatie per veldaccommodatie over: type product (materiaal veld, boarding, doelen, etc.), aanleg jaar, aannemer, keuringen (rapportages), bijzonderheden, opdrachtgever voor vervanging accommodatie (vereniging of gemeente) en buitenschoolse opvang. Deze data zijn niet openbaar gemaakt.

Alle gegevens zijn actueel. De KNHB heeft met ruim 300 lidverenigingen een helder overzicht van veldaccommodaties. Voor zaalhockey ligt dat iets anders, omdat de zalen niet in eigendom zijn van hockeyverenigingen en ze de binnenaccommodaties tijdens de winterperiode moeten delen met andere zaa sportsporten. Van de relatief grote (wedstrijd)hallen zijn de accommodatiegegevens (vloerafmetingen, hoogte, muren, licht, etc.) bij de verenigingen, districten en bondsbureau bekend, maar niet van de kleinere zalen die mogelijk geschikt zijn voor trainingen of die benut moeten worden als uitwijkmogelijkheid. De behoefte hieraan vanuit de achterban is niet zo groot, maar de KNHB zou deze gegevens wel in kaart willen hebben (geen prioriteit). Zeer sporadisch blijkt een zaal voor zaalhockey achteraf niet optimaal of geschikt te zijn geweest (muurbeschadigingen door hockeybal). Dat wordt dan wel bij de vereniging of de competitieleider op het districtskantoor genoteerd. Op district Zuid Nederland na, organiseren de districten de zaalhockeycompetitie. Zij leggen ook de zalen bij de gemeenten vast.

Koninklijke Nederlandse Lawn- en Tennis Bond (KNLTB)

De KNLTB heeft een database, waarin heel veel gegevens over de verenigingen, leden (NAW) en tennisbanen verzameld zijn. Bijgehouden wordt bijvoorbeeld welke banen goed-, af-, of niet gekeurd zijn en welke vereniging een eigen clubhuis hebben. Een deel van de gegevens wordt nu door de verenigingen zelf aangeleverd (aan de hand van een internettool). Hiermee bestaat enige onzekerheid over de actualiteit van de gegevens. Deze database zal eind van 2011 worden vervangen door een moderner datasysteem, dat nog uitgebreider zal zijn. Daarin zullen ook de speelsterktes van de leden worden vermeld, de vrijwilligersfuncties bij de verenigingen, de leveranciers en gemeentegegevens, etcetera.

Het doel van de gegevensverzameling is om enerzijds inzicht te hebben in de markt, ontwikkelingen te constateren en inzicht te hebben in wat de verenigingen willen. Met die informatie kan de bond strategische keuzes maken, bijvoorbeeld bij het organiseren van de competitie of toernooien. In het kader van accommodatiebeleid benut ze de data voor de meerjarenplannen. Anderzijds hecht de KNLTB veel waarde aan de maatschappelijke rol die ze heeft. Ze adviseert verenigingen aan de hand van de gegevens of brengt ze met elkaar in contact. Op de interne medewerkers op het hoofdkantoor en de regiokantoren (vijf coördinatoren, één per regio) na zijn de gebruikers van de data verenigingen en een enkele gemeente. Binnen het systeem wordt met autorisaties gewerkt, niet iedereen kan gegevens toevoegen of wijzigen. De gegevens zijn niet voor externen toegankelijk. Ook worden de gegevens uit privacyoverwegingen (van clubs) niet verspreid, tenzij er een gerichte (maatschappelijke) vraag komt (brief aan directie).

De KNLTB beschikt zelf over veel informatie en is lid van verschillende werkgroepen m.b.t. accommodatiebeleid. De bond heeft contact met NOC*NSF en ISA-sport (keuringen). Met betrekking tot accommodaties mist de KNLTB verder weinig informatie, maar ze heeft wel belangstelling voor een benchmark met andere sportbonden om de ontwikkelingen met betrekking tot accommodaties te kunnen volgen.

Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond (KNVB)

Ten aanzien van veldaccommodaties registreert de KNVB alles, zoals type velden, verlichting, veldafmetingen, ondergrond, afrastering, dug-outs, en dergelijke. Dat zijn zaken die voor de bond en clubs belangrijk zijn bij het organiseren van de competitie, bekertoernooi en evenementen. De gegevens zijn niet publiekelijk beschikbaar, omdat de KNVB wil voorkomen dat verenigingen overspoeld worden met reclame van commerciële instellingen. Momenteel is de KNVB bezig met een inventarisatie van accommodatiegegevens bij verenigingen ten behoeve van een update. In de toekomst wil de KNVB dat verenigingen zelfstandig gegevens kunnen en zullen updaten.

Doel van de registratie is enerzijds om informatie te verkrijgen (die noodzakelijk is voor het organiseren of afgelasten van wedstrijden) en anderzijds beleid te kunnen maken.

Met betrekking tot zaalvoetbal zijn wel door de KNVB accommodatienormen opgelegd, maar zij heeft geen inzicht in de handhaving daarvan. Van de meeste (zaalvoetbal)verenigingen die zijn aangesloten bij de bond is wel bekend in welke zalen zij spelen, maar details omtrent de zaal/hal zijn niet geregistreerd. De KNVB is wel voornemens de gegevens in kaart te brengen. In 2011 volgt een beleidsplan zaalvoetbal waarin de accommodatiegegevens worden opgenomen. Een grote groep verenigingen/teams is niet aangesloten bij de KNVB; hier bestaat in het geheel geen inzicht in.

Koninklijke Nederlandse Zwembond

De KNZB weet ongeveer hoeveel binnen- en buitenbaden er zijn. Er zijn circa 1500 zwembaden, waarvan 600 overdekt. Op dit moment zijn er bij de KNZB verschillende Excellijsten in omloop waarop accommodatiegegevens vermeld zijn

Naar aanleiding van een onderzoek onder verenigingen in 2007 kwamen resultaten naar boven, die betrekking hadden op zwemaccommodaties (er is 20% structureel tekort aan badwater, 40% van de accommodaties is niet geschikt voor wedstrijden, 18% van de verenigingen niet tevreden over de exploitant). Besloten werd dat er een masterplan accommodaties kwam. Met behulp van Sportlink wordt momenteel een datasysteem ontwikkeld waarin alle accommodatiegegevens in één oogopslag in beeld verschijnen. De KNZB wil hierbij zoveel mogelijk openheid van zaken

geven, zodat bijvoorbeeld ook gemeenten inzicht krijgen in accommodatiegegevens. De volgende gegevens zullen worden opgenomen:

- ✓ Naam zwembad
- ✓ Afmetingen hoofdbad
- ✓ Exploitant
- ✓ Wel of geen dispensatie (tbv wedstrijdnormen KNZB)
- ✓ Lengte bad
- ✓ Aantal banen
- ✓ Zwemdisciplines
- ✓ Profiel verenigingen
- ✓ Gegevens ledenadministratie (badwatercalculator)

Doel van het beoogde databeheer is om zowel zwemverenigingen als gemeenten te kunnen adviseren op het gebied van accommodatiebeleid. Veel knelpunten bij verenigingen hebben te maken met de relatie met exploitanten. Een vereniging is, dankzij de beperkte rol als huurder, erg afhankelijk van wat de exploitant wil. De wensen van verenigingen en exploitanten komen niet altijd overeen. Verenigingen schakelen de KNZB in bij het opstellen of beoordelen van contracten tussen verenigingen en exploitanten.

Zoals vermeld, wil de KNZB ook aan de hand van parate accommodatiegegevens adviserend kunnen optreden naar gemeenten die plannen hebben om een nieuwe zwemaccommodatie te bouwen of bestaande zwembaden herin te richten (spreidingsbeleid). Op dit moment is de KNZB op de hoogte van circa 65-75 zaken die te maken hebben met nieuwbouwplannen of sluiting van accommodaties. De afgelopen jaren is door gemeenten teveel geïnvesteerd in relatief dure zwemaccommodaties die alle zwemfuncties omvatten: instructie, passieve en actieve zwemrecreatie en sport. Een toename van de kwaliteit en kwantiteit van zwemwater voor sportgebruik op lokaal niveau is gewenst.²⁵

Bij de KNZB wordt geëxperimenteerd met het exploiteren van een zwemaccommodatie door een zwemvereniging. Hierover is de KNZB met 32 gemeenten in gesprek. Voor de 450 zwemverenigingen heeft dat als consequentie dat ze niet alleen de zwemfaciliteiten gebruiken, maar ook verantwoordelijk worden voor het kantinebeheer, de schoonmaak en het onderhoud van de accommodatie. Dat vergt een professionele aanpak van verenigingen.

²⁵ Masterplan accommodaties KNZB, 2009